

ČIMBENICI IZBORA EKSTERNOG REVIZORA

Zidar, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:009153>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-20**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

ČIMBENICI IZBORA EKSTERNOG REVIZORA

Mentor:

Izv. prof. dr. sc. Tina Vuko

Student:

Petra Zidar

Split, kolovoz, 2016.

SADRŽAJ:

1. UVOD	3
1.1 Problem i predmet istraživanja	3
1.2. Ciljevi istraživanja i hipoteze	5
1.3. Metode istraživanja.....	7
1.4. Doprinos istraživanja	7
1.5. Struktura diplomskog rada.....	8
2. OBILJEŽJA EKSTERNE REVIZIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ ..	9
2.1. Ponuda i potražnja usluga eksterne revizije	9
2.2. Zakonodavna regulativa revizijske profesije	15
2.3. Karakteristike revizijskog tržišta u Hrvatskoj	18
3. PROCES REVIZIJE FINACIJSKIH IZVJEŠĆA	19
3.1. Predrevizijske radnje	20
3.2. Planiranje	21
3.3. Procjena sustava internih kontrola.....	23
3.4. Provođenje dokaznih postupaka	27
3.5. Dovršavanje revizije	28
3.6. Revizijsko izvješće i vrste mišljenja.....	32
4. ANALIZA ČIMBENIKA IZBORA REVIZIJSKOG DRUŠTVA.....	35
4.1. Pregled dosadašnjih istraživanja.....	36
4.2. Izbor uzorka i opis varijabli.....	37
4.3. Rezultati empirijskog testiranja hipoteza	41
5. ZAKLJUČAK.....	46
LITERATURA	47
SAŽETAK.....	50
SUMMARY	50

1. UVOD

1.1. Problem i predmet istraživanja

U današnjem vremenu koje karakteriziraju brze promjene i globalizacija potreban je pouzdan i kvalitetan način upravljanja. Iz toga proizlazi potreba za neovisnim mišljenjem o informacijama koje se nalaze u financijskim izvještajima, tj. postoji potreba za eksternom revizijom.

Pod eksternom revizijom najčešće se razumijeva postupak neovisnog ispitivanja i ocjenjivanja realnosti i objektivnosti informacija sadržanih u financijskim izvještajima. Pri tome se realnost i objektivnost financijskih izvještaja ocjenjuje na temelju njihove usklađenosti sa zakonskim propisima, računovodstvenim načelima i standardima te računovodstvenim politikama. Temeljni zadatak revizije je zaštita interesa vlasnika kapitala te stvaranje pouzdane informacije za poslovanje.¹

Mišljenje revizora zajedno s financijskim izvještajima predstavlja najznačajniju informaciju o poslovanju poduzeća za korisnike financijskih izvještaja, posebno za sudionike na tržištu kapitala. Određena razina kvalitete revizije je homogena jer su svi revizori kvalificirani pojedinci te se revizije trebaju provoditi u skladu s primjenjivim revizijskim standardima i zakonima. Međutim, revizije pojedinih poduzeća su kompleksnije i zahtjevnije pa se može pretpostaviti da će kompanije s različitim poslovnim i financijskim karakteristikama zahtijevati i različite, više razine kvalitete revizije. Regulatorni okvir revizijske struke u Hrvatskoj uglavnom se temelji na novoj Osmoj Direktivi prava trgovačkih društava Europske unije, i stoga je sličan zemljama EU.²

Zakon o računovodstvu³ navodi da obvezi revizije godišnjih financijskih izvještaja podliježu godišnji odvojeni i konsolidirani financijski izvještaji subjekata od javnog interesa te velikih i srednjih poduzetnika koji nisu subjekti od javnog interesa. Jednom godišnje reviziji podliježu

¹ Tušek, B., Filipović, I., Filipović, D. (2009): Istraživanje odnosa eksterne revizije i nadzornog odbora u Republici Hrvatskoj, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, 7 (1); (Internet); raspoloživo na: <http://hrcak.srce.hr/40550> (10.04.2016.).

² Aljinović, B. Ž., Šodan, S., Vuko, T. (2011): Auditor selection and companies' characteristics- case of Croatian capital market; The 5th International Scientific Conference: Entrepreneurship and Macroeconomic Management: Reflections on the World in Turmoil. Pula: Juraj Dobrila University of Pula, Department of Economics and Tourism Dr.Mijo Mirković, 1., str. 2-22.

³ Narodne novine, (2015): Zakon o računovodstvu, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 78., čl. 20.

i poduzetnici koji su matična društva velikih i srednjih grupa. Obvezi revizije podliježu i odvojeni i konsolidirani godišnji financijski izvještaji dioničkih društava te komanditnih društava i društava s ograničenom odgovornošću čiji odvojeni, odnosno konsolidirani podaci u godini koja prethodi reviziji prelaze pokazatelje u dva od sljedeća tri uvjeta: iznos ukupne aktive 15.000.000,00 kuna, iznos prihoda 30.000.000,00 kuna i prosječan broj radnika tijekom poslovne godine iznosi 25. Godišnji odvojeni i konsolidirani financijski izvještaji poduzetnika koji su podnijeli zahtjev za uvrštavanje svojih vrijednosnih papira na uređeno tržište također podliježu reviziji, kao i godišnji financijski izvještaji poduzetnika koji su sudjelovali u poslovnim spajanjima, odnosno podjelama kao preuzimatelji ili novoosnovana društva.

Usluge koje pružaju revizijska društva Republici Hrvatskoj ima obilježje oligopola u kojem dominiraju četiri velika društva, tzv. Velika četvorka a ostatak otpada na srednja i na mala lokalna revizijska društva.⁴Najznačajnija revizijska društva koja su poznata pod imenom Velika četvorka u svijetu su: Deloitte, Ernst & Young, KPMG i PriceWaterhouseCoopers.⁵Prema registru Hrvatske revizorske komore u Hrvatskoj trenutno postoji 228 revizijskih društava, dva aktivna nezavisna revizora i 976 ovlaštenih revizora od kojih je 31.12.2015. aktivnih bilo 54% dok je udio neaktivnih ovlaštenih revizora 46%. Sva revizijska društva su organizirana kao društva s ograničenom odgovornošću. Međutim, većina revizijskih društava su mala, zapošljavaju jednog ili dva ovlaštena revizora.⁶Treba se naglasiti da se revizijska profesija u Hrvatskoj tek razvija.

Na temelju iznesenog problema istraživanja mogu se postaviti sljedeća istraživačka pitanja:

- Je li izbor revizijskog društva povezan s karakteristikama kompanija, odnosno revidiranih klijenata?
- Koje varijable značajno utječu na izbor revizijskog društva?

Kroz ovaj diplomski rad nastojat će se odgovoriti na postavljena pitanja.

Predmet ovog rada je analiza čimbenika koji utječu na izbor eksternog revizora, odnosno teorijski argumentirati potencijalne čimbenike koji utječu na izbor revizijskog društva te

⁴Zenzerović, R. (2011): Je li nam potrebna tarifa revizijskih usluga - osvrt na postojeće stanje i perspektive u budućnosti. Ekonomski pregled, (12). str. 710.

⁵ Tušek, B., Žager, L. (2007): Revizija, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb.

⁶ Hrvatska revizorska komora, (2016): Izvještaj o radu komore za 2015. godinu, Zagreb. (Internet); raspoloživo na: http://www.revizorska-komora.hr/pdf/Skupstina_2016_1/5_Izvjestaj%20o%20radu%202015.pdf, (11.05.12016.).

empirijski istražiti povezanost izbora revizora i karakteristika kompanije na uzorku hrvatskih kompanija. Kako je zakonska revizija u funkciji zaštite javnoga interesa i ima značajan utjecaj na cjelokupno gospodarstvo, može se reći da je revizijsko tržište u Hrvatskoj visoko konkurentno, kao i u većini europskih zemalja, kompanije imaju različite mogućnosti izbora eksternog revizora.⁷ Istraživanje je bazirano na pretpostavci da kompanije s različitim financijskim i poslovnim karakteristikama zahtijevaju različite tipove revizijskih društava.

U teorijskom dijelu rada opisana je aktualna regulativa revizijske profesije, analizirana je ponuda i potražnja za revizijskim uslugama, opisane su karakteristike revizijskog tržišta u Hrvatskoj te argumentirane potencijalne determinante izbora revizijskog društva kroz analizu teorijskih pretpostavki i na temelju pregleda relevantnih empirijskih istraživanja.

U empirijskom dijelu rada naglasak je stavljen na analizu nekih karakteristika kompanija sa Zagrebačke burze (npr. veličina, djelatnost, stupanj zaduženosti, profitabilnost) i njihov utjecaj na izbor vrste revizorskog društva (Velika četvorka ili "ostali revizori") u razdoblju od 2009. do 2014. godine. Utvrdilo se ovisi li izbor revizijskog društva o analiziranim karakteristikama klijenata. Nakon provedenih analiza donesen je zaključak o rezultatima provedenog istraživanja.

1.2. Ciljevi istraživanja i hipoteze

Na temelju prezentiranog problema i predmeta istraživanja, ciljevi koji se žele postići ovim istraživanjem su sljedeći:

- Argumentirati i objasniti povezanost između izbora revizora i karakteristika kompanija.
- Empirijski analizirati i utvrditi utjecaj određenih varijabli koje se odnose na karakteristike revidiranog subjekta (veličina klijenta, profitabilnost, likvidnost, financijska moć) na izbor vrste revizorskog društva (Velika četvorka ili „ostali revizori“) na uzorku hrvatskih listanih kompanija.
- Na temelju dobivenih rezultata istraživanja i usporedbom s rezultatima sličnih istraživanja zaključiti o utjecaju karakteristika klijenta na izbor revizora.

⁷Sever Mališ, S., Brozović, M. (2015). Audit market concentration—Evidence from Croatia. *Ekonomski Vjesnik/Econviews: Review of contemporary business, entrepreneurship and economic issues*, 28(2), str. 339-356.

S obzirom na specifičnosti hrvatskog tržišta, pretpostavlja se da nekoliko čimbenika koji može značajno utjecati na odabir revizora: profitabilnost, financijska poluga, likvidnost, veličina društva. Na temelju opisanog problema i predmeta istraživanja te utvrđenim ciljevima istraživanja, postavljamo sljedeće hipoteze:

H1: Velike kompanije će vjerojatnije odabrati velika revizijska društva.

Ovom hipotezom se pretpostavlja da veća poduzeća prvenstveno biraju tzv. Veliku četvorku jer ostala revizijska društva nisu u mogućnosti jednako kvalitetno odraditi reviziju s obzirom na njihovu veličinu i složenost.

H2: Profitabilnije kompanije će vjerojatnije birati velike revizore.

Pretpostavljamo da će kompanije s visokom profitabilnosti vjerojatnije izabrati velika revizijska društva. Ova hipoteza se temelji na dvjema pretpostavkama. Prvo, uspješnija kompanija može priuštiti plaćanje premijske naknade koju zahtijevaju revizijska društva s međunarodnom reputacijom, i drugo, profitabilnije kompanije će radije zaposliti visoko kvalitetne revizore kako bi dokazali, tj. signalizirali svoju uspješnost na tržištu.

H3: Financijska poluga, tj. stupanja zaduženosti kompanije je povezana s izborom revizora.

Kompanije s visokim stupnjem financijske poluge imaju veći rizik pa bi oni mogli odabrati visoko kvalitetne revizore, odnosno revizore s međunarodno reputacijom da umanje percepciju rizika koji proizlazi iz visokog stupnja zaduženosti. S druge strane, menadžeri visoko zaduženih kompanija mogu zaposliti revizore niže kvalitete s ciljem povećanja mogućnosti upravljanja zaradom, odnosno manipuliranja zaradom. Stoga pretpostavljamo da je razina financijske poluge povezana s izborom revizora, ali bez predviđanja smjera utjecaja.

H4: Likvidnost kompanije povezana je s izborom revizora.

Kompanije s nezadovoljavajućom likvidnošću, kao i visoko zadužene kompanije, izborom manje kvalitetnih revizijskih društava imaju veću vjerojatnost upravljanja zaradom. Manja revizijska društva koja su više prihodovno izložena gubitku pojedinog klijenta što može dovesti do rizika kupovine mišljenja i niže kvalitete obavljene revizije, pa menadžeri mogu odabrati ova revizijska društva s namjerom prikrivanja svojih manipulativnih radnji.

Međutim, oni mogu odabrati i velika revizijska društva, očekujući da reputacija koju na tržištu imaju ova društva poboljša i percepciju povezanu s kvalitetom njihova poslovanja.

1.3. Metode istraživanja

Za potrebe analiziranja i obrade podataka, kako bi se kvalitetno provelo istraživanje u skladu s postavljenim hipotezama, koristile su se slijedeće metode:

- Metoda prikupljanja podataka – većina potrebnih podataka prikupljena je preko Interneta;
- Metoda eksplanacije – objašnjavanje osnovnih pojmova i relacija vezanih uz istraživanje;
- Metoda deskripcije – jednostavno opisivanje činjenica, procesa i predmeta⁸;
- Metoda analize sadržaja – obrađivanje prikupljenih podataka;
- Induktivna metoda – preko analize pojedinačnih podataka dolazi se do općih zaključaka⁹;
- Metoda kompilacije – korištenjem mnogih znanstvenih radova došlo se do potrebnih podataka za istraživanje.¹⁰
- Različite statističke metode – podatci su obrađeni pomoću statističkog programa SPSS-a i Microsoft Office Excela.

1.4. Doprinis istraživanja

Cilj ovog istraživanja jest donijeti zaključak o utjecaju različitih karakteristika revidiranog društva na izbor eksternog revizora na uzorku listanih kompanija u Hrvatskoj, odnosno provjeriti točnost i istinitost postavljenih hipoteza. U ovom diplomskom radu utvrdio se utjecaj određenih varijabli koje se odnose na karakteristike revidiranog subjekta (veličina klijenta, profitabilnost, likvidnost, financijska poluga) na izbor vrste revizorskog društva (Velika četvorka ili „ostali revizori“). Na temelju dobivenih rezultata istraživanja i

⁸Tkalac, V. A., Sinčić Ć. D., Pološki V. N. (2011): „Priručnik za metodologiju istraživačkog rada u društvenim istraživanjima“, M.E.P. d.o.o., Zagreb.

⁹Žugaj, M., Dumičić, K., Dušak, V.(2006): Temelji znanstveno istraživačkog rada, Fakultet organizacije i informatike, Varaždin.

¹⁰Zelenika, R. (1998): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, Ekonomski fakultet, Rijeka.

usporedbom s rezultatima sličnih istraživanja donio se zaključak o povezanost i mogućim razlozima povezanosti između izbora revizijskog društva i analiziranih karakteristika kompanija.

1.5. Struktura diplomskog rada

Diplomski rad je podijeljen na pet dijelova koja uključuju uvod i zaključak.

U uvodnom dijelu prvo je definiran problem i predmet istraživanja. Postavili su se ciljevi uz definiranje istraživačkih hipoteza objasniti korištene istraživačke metode. Na samom kraju prikazan je doprinos istraživanja te opisana struktura diplomskog rada.

U drugom dijelu rada opisana je zadana tema s njenog teorijskog gledišta. Najprije su analizirani čimbenici ponude i potražnje za revizijskim uslugama, a potom opisan regulativni, tj. zakonodavni okvir revizijske struke u Hrvatskoj. Također, analizirane su i temeljne karakteristike revizijskog tržišta u Hrvatskoj.

U trećem dijelu opisan je cijeli proces revizije financijskih izvješća. Najprije su opisane predrevizijske radnje i planiranje, a potom objašnjena procjena sustava internih kontrola i provođenje dokaznih postupaka. Na samom kraju opisano je dovršavanje revizije te objašnjeno revizijsko izvješće i vrste mišljenja.

U četvrtom dijelu diplomskog rada prikazan je empirijski dio istraživanja, odnosno, povezanost izbora revizora i karakteristika kompanije na uzorku hrvatskih kompanija. Analizirao se i utvrdio utjecaj određenih varijabli koje se odnose na karakteristike revidiranog subjekta (veličina klijenta, profitabilnost, likvidnost, financijska poluga) na izbor vrste revizorskog društva (Velika četvorka ili „ostali revizori“) te su prikazani i analizirani rezultati istraživanja.

U posljednjem dijelu donesen je zaključak o provedenom istraživanju i rezultatima proizašlim iz istraživanja, tj. temelju dobivenih rezultata istraživanja zaključilo se o povezanosti između izbora revizora i karakteristika kompanije.

2. OBILJEŽJA EKSTERNE REVIZIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Informacija je moć i ima značajan utjecaj na društvo, ponašanje i percepciju ljudi te na njihov proces donošenja odluka na različitim razinama. Ključ poslovnog uspjeha je učinkovito korištenje informacija. Cilj eksternog revizora i funkcija eksterne revizije je pomagati korisnicima u utvrđivanju kvalitete dobivenih informacija. Funkcija revizije je dodavanje vjerodostojnosti informacijama zato što korisnici informacija trebaju imati povjerenje u njih prilikom donošenja odluka. Kako bi se osigurala nepristranost revidiranja reviziju provode ovlaštena revizijska društva koja nisu uključena u poslovanje poduzeća.

2.1. Ponuda i potražnja za uslugama eksterne revizije

Financijski izvještaji proizvod su raznovrsnog skupa koji sadrži sile ponude i potražnje. Uloga revizora u tom procesu je pružanje uvjerenja o financijskim informacijama. Potražnja za revizijom nastaje kako bi se uklonila asimetrija informacija. Naime, asimetrija informacija nastaje kada dvije stranke, tj. agent i principal, potpišu ugovor. Ako principal ne može nadgledati akcije ili ih u potpunosti kontrolirati, kao posljedica asimetrije informacija nastat će gubitci, što dalje stvara potrebu za eksternim revizorom. Potražnja za revizijom je opravdana zato što će neovisni revizor ograničiti pristrane informacije. Može se reći da potražnja revizijskim uslugama proizlazi iz sukoba interesa između onih koji pripremaju informacije i onih koji ih koriste. Stoga se prisustvo revizora smatra odlučujućim čimbenikom u rješavanju ovog problema. Naime, neovisni revizori pomažu u smanjenju asimetrije informacija. Značaj financijskih informacija pri donošenju poslovnih odluka može se bolje razumjeti razmatranjem poslovnog okruženja koje se sastoji od:¹¹

- menadžera,
- investitora,
- regulatora,
- bankara,
- zaposlenika,
- revizora,

¹¹Soltani, B. (2009): Revizija, MATE d.o.o., Zagreb., str. 33.

- analitičara i posrednika informacija.

Dioničari su glavni primatelji financijskih izvještaja. Raspon se dioničara proteže od malih do vrlo velikih dioničara. Dioničari mogu donijeti različite vrste poslovnih odluka, a te će odluke imati fokus na investiranje ili fokus na upravljanje. Glavni je interes korisnost informacija iz financijskih izvještaja koje poduzeća objavljuju za investicijske svrhe. Zbog toga se odluka investitora dijelom temelji na korporativnom financijskom izvještavanju. Što se tiče fokusa na upravljanje, potencijalni sukobi interesa između dioničara i menadžera stvaraju potrebu za informacijama iz financijskih izvještaja.

Menadžment možemo smatrati agentom kojem su investitori povjerali kontrolu nad njihovom imovinom. Menadžment je odgovoran za pripremanje korporativnih informacija, koje su također korištene u mjerenju njihove uspješnosti. Poticajni ugovor koji ima menadžment može uključivati naknade temeljene na rezultatima financijskih izvještaja kao što su: zarada, zarada po dionici ili odnos povrata na vlasnički kapital. Također, menadžeri mogu koristiti informacije iz financijskih izvještaja prilikom donošenja mnogih financijskih, investicijskih ili operativnih odluka.

Pri davanju zajmova odluke se donose na temelju financijskih resursa poduzeća, buduće financijske uspješnosti i procjene rizika. Stoga financijski izvještaji imaju značajnu ulogu u fazi davanja kredita. Zadatak je bankara da prosudi mogućnost budućeg klijenta da podmiri obveze preuzete sa kreditom. Financijski su izvještaji poduzeća važan element u tom procesu procjenjivanja, stoga je potrebno da se obavi neovisna revizija. Kod odluka o davanju zajmova, od revizora se očekuje da ocijeni procjene menadžmenta o značajnim postojećim financijskim uvjetima te da analizira neizvjesnosti i njihove potencijalne učinke na financijske izvještaje.

Financijske izvještaje mogu tražiti i zaposlenici. Naime, računovodstveni iznosi iz financijskih izvještaja mogu poslužiti za pružanje informacija potrebnih za donošenje poslovnih odluka ali i za rješavanje sukoba između poduzeća i njegovih zaposlenika. Financijski podatci glavni su interes zaposlenika zato što se te informacije uglavnom koriste za planove naknada i mirovinska osiguranja te kao osnova za porast plaća.

Što se tiče vlade i regulatornih agencija potražnja za korporativnim financijskim informacijama nastaje zbog nekoliko razloga. Informacije mogu biti korištene za vladina ugovaranja, obračunavanje poreza, određivanje rata u javnim uslužnim poduzećima i

regulatornim intervencijama u slučaju zajmovnih garancija poduzećima koja su u financijskim poteškoćama. Tržišna su regulatorna tijela također zainteresirana za utjecaj financijskog izvještavanja poduzeća na percepcije investitora. Pristup orijentiran na investitora, kojeg ističu regulatorna tijela, djelomično je motiviran brigom za zaštitu i dobrobit investitora te poštenjem tržišta na kojem kupuju i prodaju vrijednosne papire. To se također odnosi na prevenciju od mogućih nepovoljnih i nepravednih situacija koje se mogu dogoditi investitorima zbog nedostatka informacija.

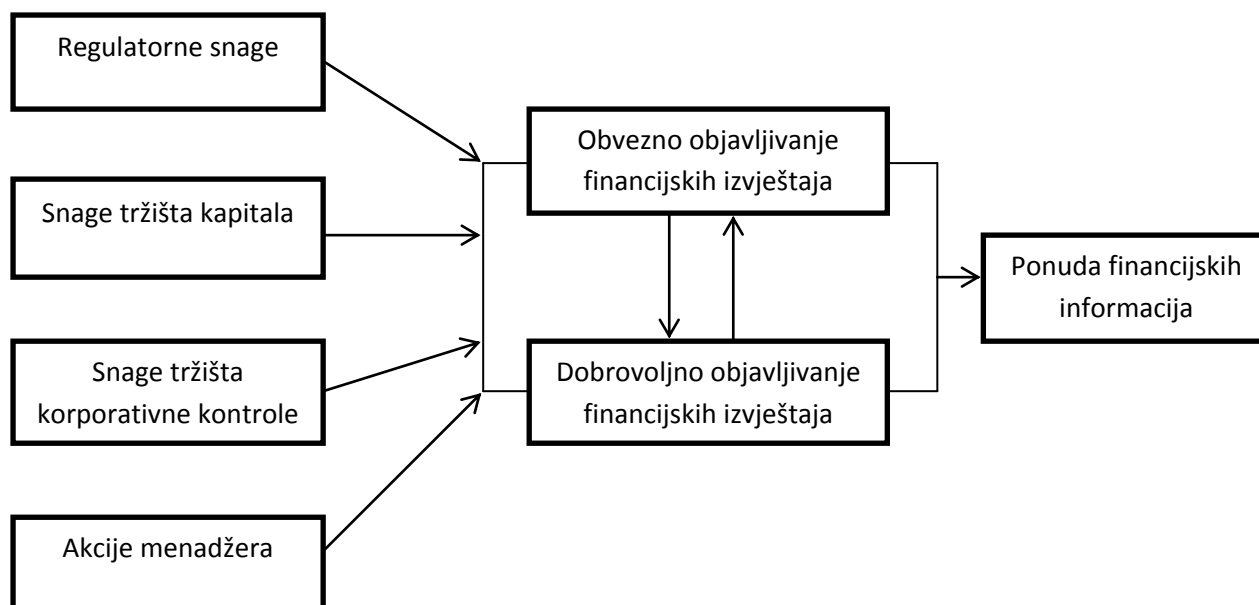
Potražnja za korporativnim i financijskim izvještajima može također potjecati od organizacija za zaštitu okoliša, akademske zajednice, kupaca i lobija posebnog interesa. Te grupe koriste korporativne financijske informacijekako bi procijenile financijsku uspješnost poduzeća.

Ponuda korporativnih financijskih informacija je ključna za funkcioniranje efikasnog tržišta kapitala. Javna dionička društva općenito koriste dva tipa financijskog objavljivanja:¹²

- obvezno (regulirano) objavljivanje i
- dobrovoljno objavljivanje.

Obvezni financijski izvještaji uključuju financijske izvještaje, bilješke, diskusije i analize menadžmenta te drugu regulatornu dokumentaciju. Što je prikazano na grafu 1. Neka poduzeća dobrovoljno iznose informacije, npr. putem prognoza menadžmenta, prezentacija analitičara i konferencijski poziva, internetskih stranica i drugih oblika korporativne komunikacije.

¹²Soltani, B. (2009): Revizija, MATE d.o.o., Zagreb., str. 39.

Graf 1: Ponuda informacija iz finansijskih izvještaja

Izvor: Izrada studentice (prema: Soltani, B. (2009): Revizija, MATE d.o.o., Zagreb, str. 40.)

Na ponudu finansijskog izvještavanja utječu regulatorne i tržišne snage koje imaju veliki utjecaj na sadržaj finansijskih i godišnjih izvještaja te vrijeme kada se ti izvještaji trebaju objaviti. Iako menadžment poduzeća ima slobodu prilikom odabira sadržaja i vremena za svoja javna objavljivanja, finansijsko izvještavanje mora biti u skladu sa zahtjevima regulatora i tržišnih snaga. Finansijsko izvještavanje ima mjesto u regulatornom okruženju zato što specifična pravila upravljaju korporativnim izvještavanjem i objavljivanjem u većini zemalja. Regulativa finansijskog izvještavanja temelji se na zakonima i uredbama o vrijednosnim papirima koji su usvojeni u različitim zemljama. Regulatorne agencije nastoje utvrditi količinu i prirodu korporativnog objavljivanja potrebnog da se zadovolje investitori te kako bi se izbjegle neefikasnosti koje mogu nastati na tržištu kapitala. U korporativnom finansijskom izvještavanju regulatorne agencije zastupaju dva primarna stajališta:¹³ javni interes te vladin i institucionalni interes. Kod stajališta vezanog za javni interes, ponašanje regulatora usmjereno je ka unapređenju interesa tržišta kapitala i društva u cjelini. Dok kod vladinog i institucionalnog interesa primarnu korist od regulacije nema javnost već vladine agencije i brojni članovi profesionalne investicijske zajednice. Što se tiče dobrovoljnog objavljivanja finansijskih informacija njihova vjerodostojnost ovisi o motivima menadžera koji ih izdaje. Vjerodostojnost također ovisi o stupnju kvalitete informacija o ekonomskoj situaciji poduzeća koje nisu dostupne iz drugih izvora, uključujući obvezna objavljivanja. Postoje dva potencijalna mehanizma za povećanje vjerodostojnosti dobrovoljnog

¹³ Soltani, B. (2009): Revizija, MATE d.o.o., Zagreb., str. 43.

objavljivanja. Prvi mehanizam je prisustvo eksternog revizora koje može pružiti uvjerenje o kvaliteti objava menadžmenta. Dok je drugi mehanizam izdavanje financijskih informacija što bi trebalo pomoći u dokazivanju prethodnih dobrovoljnih objavljivanja.

Vjerodostojnost obveznih objava financijskih izvještaja glavna je briga regulatornih tijela, koja nastoje zaštititi interes javnosti. Što omogućuje rast potražnje za uslugama revizije te aktivnu ulogu revizorima na tržištu. Osim ovih zakonskih zahtjeva, potreba za neovisnim posrednikom u financijskom izvještavanju se javlja i zbog nedostatka znanja o djelovanju poduzeća i njegovog tima menadžera te zbog složenosti tržišnih mehanizama. Kao i zbog problema povezanih sa sukobom interesa između dioničara i menadžmenta što upućuje na to da će lošije obaviještena stranka imati potražnju za informacijama o nadzoru ponašanja bolje informiranih menadžera. Potražnju za revizijom stvaraju uvjeti kao što su:¹⁴

- sukob interesa,
- posljedice,
- složenost i
- udaljenost.

Sukob interesa između primatelja informacija i korisnika može rezultirati pristranim informacijama bez obzira jeli to namjera ili ne. Tako da potražnja za revizijom može biti povezana s postojanjem pristranih informacija koje se prenose korisnicima. U korporativnom izvještavanju postoje dva izvora sukoba interesa između menadžmenta kao pružatelja informacija i dioničara kao glavnih korisnika tih informacija. Naime, menadžment može namjerno kreirati pristrane informacije u skladu s vlastitim interesima, kako bi npr. povećao vlastito bogatstvo. Dok izvor pristranih informacija može biti i nenamjerman. Menadžment može pokušati zadovoljiti potrebe jedne zainteresirane skupine na štetu drugih, bez da je toga svjestan. Stoga, bez obzira dali je riječ o namjernim ili nenamjernim pristranim informacija, potrebna je prisutnost eksternog revizora kako bi se smanjila asimetrija informacija.

Posljedice su također jedan od bitnih razloga koji opravdavaju potražnju za revizijom. Informacija može imati značajne ekonomske posljedice za donosioce odluka, stoga potražnja za revizijom je opravdana ekonomskim posljedicama. U skladu s uvjetima posljedica, korisnici će financijskih informacija pridodati veću važnost zadovoljavanju svojih potreba zahvaljujući kvaliteti dobivenih informacija. Postoje slučajevi kada pristrane, varljive,

¹⁴ Soltani, B. (2009): Revizija, MATE d.o.o., Zagreb., str. 46.

nevažne ili nepotpune informacije mogu dovesti do nepravilnih odluka, što može biti štetno za korisnike ili one na koje ta odluka utječe.

Složenost izvještajnog procesa može stvoriti mogućnost pojave nenamjernih pogrešaka u informacijama. Stoga potražnja za revizijskim uslugama također može nastati zbog interesa korisnika da primaju financijske izvještaje visoke kvalitete. Uvjet složenosti odnosi se na stručnost koja je često potrebna za pripremu i vrednovanje informacija. Potražnja za revizijom može postojati ako se revizorovo izvješće može koristiti kao pomoć u motiviranju istinitog izvještavanja zato što dioničari i drugi korisnici nemaju potpunu kontrolu nad izborom informacijskog sustava i oblika izvještavanja koje će menadžment koristiti. Prisutnost eksternog revizora treba pružiti uvjerenje korisnicima o kvaliteti informacija.

Udaljenost, definira uvjete u kojima su korisnici financijskih izvještaja često spriječeni izravno procijeniti kvalitetu dobivenih informacija¹⁵. Za moderne korporacije karakteristično je odvajanje vlasništva od menadžmenta, što ima za posljedicu manje sudjelovanje korisnika financijskih informacija na izvještavanje. Sve to može dovesti do udaljenosti što može dovesti do toga da korisnici ne mogu procijeniti kvalitetu dobivenih informacija. Tada se mogu pouzdati u revizora ili prihvatiti kvalitetu informacija na riječ.

Kada poduzeće koristi vanjsko financiranje postoje različiti motivi za provođenje revizije koji se razmatraju s četiri teoretska objašnjenja potražnje za revizijom:¹⁶

- hipoteza upravljanja,
- hipoteza informacije,
- hipoteza osiguranja i
- hipoteza opravdanosti.

Hipoteza upravljanja se temelji na agencijskoj teoriji. Prema ovoj hipotezi revizija je sredstvo smanjenja troškova koji nastaju iz sukoba interesa između vlasnika i menadžera. Prilikom pokušaja minimiziranja agencijskih troškova koji nastaju odvajanjem vlasništva od menadžmenta, eksterna revizija služi kao funkcija nadziranja koja može umanjiti učinak asimetrije. Revizija treba umanjiti nepovjerenje korisnika informacije, on treba biti neovisan, objektivan i pouzdan.

¹⁵ Soltani, B. (2009): Revizija, MATE d.o.o., Zagreb., str. 49.

¹⁶ Ibidem, str. 50.

Kod **hipoteze informacija** eksterni revizori imaju značajnu ulogu u pružanju vjerodostojnosti financijskim i korporativnim izvještajima. Naime, kod ove hipoteze investitori vrednuju usluge i izvještaj eksternog revizora, jer oni informacije od eksternih revizora koriste za procjenu rizika i povrata od investicijskih odluka. Naime, prodavatelji vrijednosnih papira imaju informacije o vrijednosnim papirima koje potencijalni kupci nemaju. Stoga, prisustvo eksternog revizora može smanjiti asimetriju informacija potvrđivanjem izvještaja koji sadrži informacije o tim vrijednosnim papirima.

Hipoteza osiguranja pretpostavlja da potražnja za revizijom nastaje kada revizor djeluje kao jamac za rizike od gubitaka. Pretpostavlja se da će klijent tražiti onog revizora kojeg smatra stručnjakom u toj industriji, koji je neovisan i sposoban. U slučaju neefikasnog djelovanja revizora oštećena strana može tražiti financijsku nadoknadu od revizora. Međutim, zakonska pravila u razvijenim zemljama ne definiraju jasno uvjete pod kojima investitori mogu podnijeti tužbe protiv revizora. Ponekad je teško odrediti jeli neuspjeh revizora rezultat nemarnog djelovanja ili slučajnost. Stoga, revizori većinom povećavaju revizijske naknade kako bi kompenzirali tu podrazumijevanu zaštitu od financijskih gubitaka. Ta povećana revizijska naknada prebacuje trošak osiguranja na klijenta.

Hipoteza opravdanosti usko je povezana s hipotezom upravljanja kod koje odabirom prikladnih računovodstvenih, revizijskih, investicijskih i financijskih opcija menadžeri nastoje postići željene ciljeve. Kada postoji mogućnost da će predložene promjene u računovodstvenim propisima utjecati na novčanim tijekom klijenta, klijent će lobirati kod donositelja odluka.

2.2. Zakonodavna regulativa revizijske profesije

Regulatorni okvir revizijske struke u Hrvatskoj uglavnom se temelji na novoj Osmoj Direktivi prava trgovačkih društava Europske unije i stoga je sličan zemljama EU.¹⁷ Cilj osme direktive je učvrstiti i harmonizirati funkciju statutarne revizije diljem EU. Ona postavlja načela za javni nadzor u svim zemljama članicama. Također, uvodi zahtjev za vanjsko osiguranje kvalitete i pojašnjava dužnosti statutarne revizora. Ona pruža temelj za učinkovitu

¹⁷ Aljinović, B. Ž., Šodan, S., Vuko, T. (2011): Auditor selection and companies' characteristics- case of Croatian capital market; The 5th International Scientific Conference: Entrepreneurship and Macroeconomic Management: Reflections on the World in Turmoil. Pula: Juraj Dobrila University of Pula, Department of Economics and Tourism Dr.Mijo Mirković, 1., str. 2-22.

i uravnoteženu suradnju između regulatora EU i regulatora u trećim zemljama. Uključuje stvaranje regulatornog odbora za reviziju kako bi nadopunio revidirano zakonodavstvo te omogućio brzo usvajanje potrebnih mjera provedbe. Nova osma direktiva unapređuje neovisnost revizora zahtijevanjem od poduzeća koja kotiraju na burzi da osnuju revizijski odbor s jasnim dužnostima koje mora obaviti. Također, nalaže korištenje Međunarodnih revizijskih standarda za sve statutarne revizije obavljene u EU.¹⁸

Veliki utjecaj na razvoj revizije kao profesije od javnog interesa imaju strukovna udruženja, tj. instituti za reviziju ili komore. To su nacionalne profesionalne organizacije kojim je osnovni zadatak da promiču revizijsku struku na način da djeluje u ime svojih članova dajući im potrebnu potporu kako bi osigurali da revizori obavljajući kvalitetno svoju profesionalnu dužnost služe javnom interesu. Veliki je broj usluga koje institut ili komora pruža svojim članovima a to su: donošenje standarda i pravila, istraživanje i objavljivanje, priprema i ocjenjivanje revizijskog ispita, licenciranje i nadzor revizijskih tvrtki i kontinuirana izobrazba i usavršavanje.¹⁹

Proces javnog nadzora revizorske struke u Hrvatskoj povjeren je Odboru za javni nadzor revizije. Odbor obavlja preglede revizijskih društava, neovisnih (tj. individualnih) revizora i revizora ovlaštenih putem Revizorske komore, ovlaštenih vještaka ili nadležnih državnih tijela. Revizorska Komora osnovana je 2006. godine kao stručno tijelo koje ima javne ovlasti. Članstvo u Komori je obvezno za sve revizorske kompanije, samostalne revizore i ovlaštene revizore. Hrvatska Revizorska komora također podliježe javnom nadzoru, kojeg obavlja Odbor za javni nadzor revizije²⁰.

Zakon o računovodstvu²¹ navodi da obvezi revizije godišnjih financijskih izvještaja podliježu godišnji odvojeni i konsolidirani financijski izvještaji subjekata od javnog interesa te velikih i srednjih poduzetnika koji nisu subjekti od javnog interesa. Jednom godišnje reviziji podliježu i poduzetnici koji su matična društva velikih i srednjih grupa. Obvezi revizije podliježu i odvojeni i konsolidirani godišnji financijski izvještaji dioničkih društava te komanditnih društava i društava s ograničenom odgovornošću čiji odvojeni, odnosno konsolidirani podaci

¹⁸ Soltani, B. (2009): Revizija, MATE d.o.o., Zagreb., str. 161-162.

¹⁹ Popović, Ž., Vitezić, N. (2009): Revizija i analiza – Instrumenti uspješnog donošenja poslovnih odluka, Sveučilište u Rijeci, Zagreb., str. 45-46.

²⁰ Aljinović, B. Ž., Šodan, S., Vuko, T. (2011): Auditor selection and companies' characteristics- case of Croatian capital market; The 5th International Scientific Conference: Entrepreneurship and Macroeconomic Management: Reflections on the World in Turmoil. Pula: Juraj Dobrila University of Pula, Department of Economics and Tourism Dr.Mijo Mirković, 1., str. 2-22.

²¹ Narodne novine, (2015): Zakon o računovodstvu, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 78., čl. 20.

u godini koja prethodi reviziji prelaze pokazatelje u dva od sljedeća tri uvjeta: iznos ukupne aktive 15.000.000,00 kuna, iznos prihoda 30.000.000,00 kuna i prosječan broj radnika tijekom poslovne godine iznosi 25. Godišnji odvojeni i konsolidirani financijski izvještaji poduzetnika koji su podnijeli zahtjev za uvrštavanje svojih vrijednosnih papira na uređeno tržište također podliježu reviziji, kao i godišnji financijski izvještaji poduzetnika koji su sudjelovali u poslovnim spajanjima, odnosno podjelama kao preuzimatelji ili novoosnovana društva.

Revizorsko društvo ili samostalnog revizora bira i imenuje skupština pravne osobe najkasnije do 30. rujna godine na koju se revizija odnosi. Dozvole za rad revizijskim tvrtkama daje Hrvatska revizorska komora, da bi se ta dozvola mogla dobiti u revizijskim društvima tri četvrtine glasačkih prava trebaju imati ovlašteni revizori odnosno većina, a najviše do tri četvrtine članova uprave moraju biti ovlašteni revizori. Podrazumijeva se da revizijska društva odnosno samostalni revizori nesmiju obavljati reviziju kod klijenta s kojima su kapitalno povezani, da štiti tajnost informacije koje stječe obavljanjem revizije i da ima obvezu nadoknaditi moguću prouzročenu štetu klijentu ili nekoj trećoj strani. Revizijsko društvo mora sklopiti s klijentom ugovor o reviziji financijskih izvještaja prije isteka poslovne godine. Ugovor o reviziji mora biti zaključen u pisanom obliku, a ugovoreni poslovi se ne smiju ustupati drugim revizijskim društvima ili samostalnim revizorima. Revizijsko društvo, osim revizije, mogu obavljati i usluge s područja financija i računovodstva, poreznog savjetovanja, financijskih analiza i kontrole, usluge procjenjivanja vrijednosti poduzeća, imovine i obveza, sudskih vještačenja te usluga izrade i ekonomske ocjene investicijskih projekata. Međutim, obavljanje tih djelatnosti isključuje mogućnost obavljanja revizije istoj pravnoj osobi za tu poslovnu godinu. Ta zabrana se odnosi i na povezana društva revidiranog subjekta, kao i revizijskog društva odnosno samostalnog revizora.²² Kandidat koji želi steći certifikat Komore za zvanje ovlaštenog revizora mora zadovoljiti sljedeće uvjete, odnosno mora imati:²³

- visoko stručno obrazovanje,
- najmanje tri godine radnog iskustva na poslovima obavljanja revizije od kojih najmanje dvije godine uz mentorstvo ovlaštenog revizora,
- položen ispit za ovlaštenog revizora

²² Carmichael, D. R., Willingham, J. J. (1989): Pojmovi i metode revizije – Vodič u suvremenu revizijsku teoriju i praksu, Mate d.o.o., Zagreb., str. 586-587.

²³ Hrvatska revizorska komora, (2016): Pravilnik o stručnom osposobljavanju i načinu polaganja stručnog ispita za stjecanje zvanja ovlaštenog revizora 2010, Zagreb. (Internet); raspoloživo na: http://www.revizorska-komora.hr/pdf/Propisi/3_Pravilnik-o-strucnom-osposobljavanju-i-nacinu-polaganja-str-ispita.pdf (15.06.2016.).

- dokaz da nije pravomoćno osuđivan za kaznena djela protiv sigurnosti platnog prometa i poslovanja, odnosno mora imati dobar ugled.

Ovlašteni revizor može biti državljanin Republike Hrvatske ili strani državljanin kojemu komora nostrificira stranu ispravu kojom dokazuje zvanje ovlaštenog revizora. Strana isprava će se nostrificirati nakon što se provjeri predlagateljevo poznavanje zakonodavstva Republike Hrvatske potrebno za obavljanje poslova revizije. Nakon stjecanja certifikata za zvanjeovlaštenog revizora, ovlašteni revizor ima pravo i obvezu kontinuirano stručno se usavršavati prema programu obrazovanja koji donosi Komora.²⁴

2.3. Karakteristike revizijskog tržišta u Hrvatskoj

Revizijska društva su organizacije koje su ovlaštene za provedbu stručne i neovisne revizije koje moraju biti članice nacionalnih instituta za reviziju i računovodstvo. Ovisno o zakonodavstvu pojedinih država različiti su i organizacijski oblici revizijskih društava u različitim državama. Uobičajeni organizacijski oblici s obzirnim na aspekt vlasništva:²⁵

- tvrtka u pojedinačnom vlasništvu,
- partnerstvo ili ortakluk,
- dioničko društvo ili korporacija.

U zadnjim godinama došlo je do spajanja većeg broja revizijskih društava zbog povećane borbe za komitenta ali i zbog očekivanja da će sukladno načelima ekonomije razmjera doći do porasta efikasnosti.²⁶

Strana revizijska društva mogu obavljati usluge revizije na području Republike Hrvatske kada osnuju podružnicu u skladu s odredbama Zakona o trgovačkim društvima²⁷ pri čemu se treba poštivati osnova reciprociteta između Republike Hrvatske i trećih zemalja. Prilikom obavljanja svoje djelatnosti revizijska društva moraju se pridržavati Međunarodnih revizijskih

²⁴ Hrvatska revizorska komora, (2016):Pravilnik o stručnom osposobljavanju i načinu polaganja stručnog ispita za stjecanje zvanja ovlaštenog revizora 2010, Zagreb. (Internet); raspoloživo na: http://www.revizorska-komora.hr/pdf/Propisi/3_Pravilnik-o-strucnom-osposobljavanju-i-nacinu-polaganja-str-ispita.pdf(15.06.2016.).

²⁵ Vujević, I. (2004): Revizija, Ekonomski fakultet Split, Split., str. 134.

²⁶ Ibidem

²⁷ Narodne novine, (2015): Zakon o trgovačkim društvima, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 110., odjeljak 2., čl. 7.

standarda, Kodeksa profesionalne etike revizora i zakonskih propisa te drugih pravila i propisa. Usluge koje pružaju revizijska društva Republici Hrvatskoj ima obilježje oligopola u kojem dominiraju četiri velika društva, tzv. Velika četvorka a ostatak otpada na srednja i na mala lokalna revizijska društva.²⁸ Najznačajnija revizijska društva koja su poznata pod imenom Velika četvorka u svijetu su: Deloitte, Ernst & Young, KPMG i PriceWaterhouseCoopers. Ova društva su organizirana kao dionička.²⁹ To su velike multinacionalne kompanije od kojih svaka ima godišnje prihode u rasponu od 4 do 6 milijardi dolara.³⁰

Prema registru Hrvatske revizorske komore u Hrvatskoj trenutno postoji 228 revizijskih društava, dva aktivna nezavisna revizora i 976 ovlaštenih revizora od kojih je 31.12.2015. aktivnih bilo 54% dok je udio neaktivnih ovlaštenih revizora 46%. Sva revizijska društva su organizirana kao društva s ograničenom odgovornošću. Međutim, većina revizijskih društava su mala, zapošljavaju jednog ili dva ovlaštena revizora. Treba se naglasiti da se revizijska profesija u Hrvatskoj tek razvija.³¹

3. PROCES REVIZIJE FINACIJSKIH IZVJEŠĆA

Proces revizije financijskih izvješća izuzetno je složen i iziskuje dosta vremena. Kako bi izradili revizorsko izvješće, revizori moraju proći nekoliko revizijskih aktivnosti kao što su:³²

- predrevizijske radnje,
- planiranje revizije,
- procjena sustava internih kontrola, i provođenje testova kontrole,
- provođenje dokaznih testova,
- dovršavanje revizije te
- oblikovanje i izdavanje revizijskog izvješća i vrste mišljenja.

²⁸ Zenzerović, R. (2011): Je li nam potrebna tarifa revizijskih usluga - osvrt na postojeće stanje i perspektive u budućnosti. Ekonomski pregled, (12). str. 710.

²⁹ Tušek, B., Žager, L. (2008): Revizija, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb., str. 104.

³⁰ Vujević, I. (2004): Revizija, Ekonomski fakultet Split, Split., str. 134.

³¹ Hrvatska revizorska komora, (2016): Izvještaj o radu komore za 2015. godinu, Zagreb. (Internet); raspoloživo na: http://www.revizorska-komora.hr/pdf/Skupstina_2016_1/5_Izvjestaj%20o%20radu%202015.pdf, (11.05.12016.).

³² Filipović, I. (2009): Revizija, Ekonomski fakultet Split, Split., str. 24.

2.1. Predrevizijske radnje

Prije svih ostalih faza revizijskog procesa revizor započinje s nizom predrevizijskih radnji:³³

- razmatra hoće li prihvatiti novog odnosno zadržati postojećeg klijenta,
- uspostavlja komunikaciju s revizorskim odborom,
- priprema pismo o preuzimanju obveze revizije,
- razmatra i procjenjuje rad internog revizora, te
- određuje revizorsko osoblje i potrebne suradnike.

Što se tiče ovih predrevizijskih radnji treba razlikovati radnje koje se poduzimaju prema novom klijentu u odnosu na one koje se poduzimaju prema postojećem klijentu. Prije prihvaćanja novog klijenta revizor treba prikupiti što više raspoloživih financijskih i drugih informacija o potencijalnom klijentu. Ukoliko je kod potencijalnog klijenta ranije izvršena revizija, novi revizor prije prihvaćanja novog klijenta treba se raspitati o njemu kod prethodnog revizora, za što, novi revizor treba tražiti dopuštenje od potencijalnog klijenta. Jer je prethodnom revizoru zabranjeno je otkrivanje povjerljivih informacija o klijentu bez njegovog dopuštenja. U komunikaciji novog revizora s prethodnim, prethodni revizor treba u potpunosti odgovoriti zahtjevima novog revizora. U slučaju nastavka poslovne suradnje s postojećim klijentom, revizor treba periodično procjenjivati hoće li zadržati postojećeg klijenta. Procjena se uobičajeno vrši pri kraju revizije ili ako se pojavi neko značajno nesuglasje između menadžmenta i klijenta, koje može biti povod razilaženja revizora s klijentom.³⁴

U sklopu definiranja uvjeta revizije obično se uspostavlja komunikacija s revizorskim odborom, priprema pismo o preuzimanju obveze revizije te razmatra i procjenjuje rad internog revizora. Kod malih poslovnih subjekata revizor uvjete revizije najčešće dogovara s menadžmentom, dok kod velikih poslovnih subjekata uvjeti revizije se utvrđuju s revizijskim odborom. U okviru definiranja uvjeta revizije značajne upute revizoru pruža MRevS 210³⁵ koji se odnosi na uvjete poduzimanja obveze revizije. Namjena je ovog Standarda pomoći revizoru prilikom sastavljanja pisma o preuzimanju obveze revizije financijskih izvještaja. Pismom o preuzimanju obveze revizor dokumentira i potvrđuje prihvaćanje svojeg

³³ Filipović, I. (2009): Revizija, Ekonomski fakultet Split, Split., str. 25.

³⁴ Filipović, I. (2009): Osnove revizije, Ekonomski fakultet Split, Split., str. 52.

³⁵ Narodne novine, (2007): Odluka o objavljivanju međunarodnih revizijskih standarda, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 28.

imenovanja, cilj i djelokrug revizije, opseg odgovornosti prema klijentu te oblik bilo kojeg izvještaja. Na ovakav način otklanjaju se potencijalni nesporazumi u provedbi revizije.

Revizor zaključuje definiranje uvjeta revizije razmatranjem i procjenjivanjem rada internog revizora. Ako klijent ima internog revizora tada se revizor može koristiti njegovim radom, mogućnost suradnje s internom revizijom potrebno je navesti u pismu o preuzimanju obveze revizije. Što se tiče određivanja revizijskog osoblja i potrebnih suradnika najznačajniji faktori koji utječe na izbor istih jesu opseg planiranja revizije, veličina i složenost poslovanja klijenta, razdoblje u kojem revizijske aktivnosti moraju biti dovršene.³⁶

2.2. Planiranje

Ključ svega je planiranje, pa se tako i obavljanje revizije financijskih izvješća temelji na detaljnom planiranju revizijskog posla. Okvir za ovu fazu revizijskih aktivnosti revizori pronalaze u MrevS-u 300³⁷ koji se odnosi na planiranje. Planirajući revizijske aktivnosti revizor razrađuje opći plan revizije i program revizije. Svrha je ovog Međunarodnog revizijskog standarda utemeljiti opća načela i pružiti odgovarajuće upute za planiranje revizije. Revizor treba planirati revizijski posao na način koji će mu omogućiti obavljanje revizije na učinkovit način. Primjereno planiranje revizije omogućuje da se revizor usredotoči na značajna područja revizije, kako bi se utvrdili mogući problemi i posao obavio na vrijeme. Opseg planiranja mijenja se prema veličini poslovnog subjekta, složenosti revizije, revizorovom iskustvu stečenom kod poslovnog subjekta, kao i prema poznavanju poslovanja. Upoznavanje poslovanja važan je dio planiranja, naime, revizorovo poznavanje poslovanja pomaže pri određivanju događaja, transakcija i postupaka. Revizor treba razraditi i dokumentirati opći plan revizije, za koji je on odgovoran. Pitanja koja revizor razmatra pri razradi općeg plana revizije uključuju: poznavanje poslovanja, razumijevanje računovodstvenog sustava i sustava internih kontrola, rizik i značajnost, vrsta, vremenski raspored i opseg postupka, koordiniranje, usmjeravanje, nadgledanje i pregled, zahtjevi za osobljem te ostala pitanja kao što su uvjeti preuzimanja obveze revizije i zakonske odgovornosti, vrsta i vrijeme izvještavanja itd. Revizor treba sastaviti i dokumentirati program

³⁶Filipović, I. (2009): Osnove revizije, Ekonomski fakultet Split, Split., str. 53.

³⁷ Narodne novine, (2007): Odluka o objavljivanju međunarodnih revizijskih standarda, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 28.

revizije u kojem su navedene vrste, vremenski raspored i opseg postupaka potrebnih za provođenje općeg plana revizije. Program revizije služi kao skup uputa pomoćnicima uključenim u reviziju i kao sredstvo za kontroliranje i evidentiranje ispravnosti obavljanja rada. U program mogu biti uključeni i ciljevi revizije za pojedina područja kao i plan vremena koje će se posvetiti pojedinim revizijskim područjima ili postupcima. Pri sastavljanju programa revizije, revizor je dužan razmotriti procjene inherentnih i kontrolnih rizika kao i potrebne razine uvjerenja koje trebaju pružiti dokazni postupci. Revizor također treba razmotriti vremenski raspored provedbe testova kontrola i dokaznih postupaka, koordinaciju svake pomoći koja se očekuje od poslovnog subjekta, raspoloživost pomoćnika i uključenost drugih revizora ili stručnjaka. Planiranje se obavlja neprekidno tijekom revizije zbog promjena okolnosti ili neočekivanih ishoda revizijskih postupaka. U fazi planiranja revizije do punog izražaja dolazi primjena analitičkih postupaka. Analitički postupci u reviziji financijskih izvješća obično obuhvaćaju sljedeće vrste postupaka:³⁸

- usporedba financijskih informacija tekuće godine s usporedivim informacijama prethodnih razdoblja,
- usporedba financijskih informacija tekuće godine s očekivanim rezultatima
- međusobni odnos pozicija financijskih izvješća tekuće godine,
- usporedba financijskih informacija klijenta s informacijama za ukupnu djelatnost, i
- odnosi između financijskih i nefinancijskih informacija.

Analitički postupci koriste se kao izvor informacija pri upoznavanju i razumijevanju poslovanja klijenta i njegove djelatnosti, te se koriste u procjeni ugroženosti pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja klijenta, oni pomažu u identifikaciji područja koja predstavljaju rizike relevantne za reviziju, i primjena analitičkih postupaka može rezultirati smanjenjem opsega dokaznih testova. Najveća vrijednost primjene analitičkih postupaka u fazi planiranja jest u tome što su rezultati njihove primjene svojevrsni upozoravajući signal pri utvrđivanju područja mogućeg rizika i potencijalnih problema.

³⁸Filipović, I. (2009): Osnove revizije, Ekonomski fakultet Split, Split., str. 54.

2.3. Procjena sustava internih kontrola

MRevS 315³⁹ nadležan je za prepoznavanje i procjenjivanje rizika značajnih pogrešnih prikazivanja kroz stjecanje razumijevanja subjekta i njegovog okruženja. Ovaj Međunarodni revizijski standard (MRevS) bavi se revizorovom odgovornošću da prepozna i procijeni rizike značajnog pogrešnog prikazivanja u financijskim izvještajima, kroz stjecanje razumijevanja subjekta i njegovog okruženja, uključujući i subjektive interne kontrole. Pouzdan sustav internih kontrola izravno pridonosi realnosti i objektivnosti financijskih izvješća te uspješnije poslovanje poslovnog subjekta. Sustav internih kontrola razlikuje se od poslovnog subjekta do poslovnog subjekta. Na njegovo oblikovanje utječu brojni faktori kao što su: veličina subjekta, njegova organizacijska struktura, osposobljenost zaposlenika i dr. Pri oblikovanju sustava internih kontrola važno je voditi računa da troškovi kontrolnih postupaka budu niži od koristi. Jedino se na takav način može opravdati postojanje sustava internih kontrola. Menadžment poslovnog subjekta odgovoran je za oblikovanje odgovarajućeg sustava internih kontrola. Za reviziju su relevantni oni postupci interne kontrole koji se odnose na pripremu financijskih izvješća za vanjske korisnike, odnosno, oni kontrolni postupci koji su vezani za evidentiranje poslovnih događaja, obradu, zbrajanje i objavljivanje financijskih informacija te utjecaj sustava internih kontrola na realnost i objektivnost financijskih izvješća.

Učinkovitost sustava internih kontrola podložna je određenim ograničenjima, kao što su:⁴⁰

- kršenje sustava internih kontrola od strane menadžmenta,
- pogreške radnika i
- tajni sporazumi.

Što se tiče kršenje sustava internih kontrola od strane menadžmenta, menadžment može dati nalog podređenoj osobi da proknjiži u poslovnim knjigama nepostojeći poslovni događaj čime je ograničena učinkovitost sustava internih kontrola. Podređena osoba može proknjižiti poslovni događaj iako je svjesna da se radi o kršenju utvrđenih postupaka interne kontrole iz straha da ne izgubi posao. Pogreške radnika mogu također ograničiti sustav internih kontrola. Zaposleni krivo mogu shvatiti upute ili donijeti pogrešne prosudbe, također, mogu činiti

³⁹ Hrvatska revizorska komora, (2013): Prepoznavanje i procjenjivanje rizika značajnih pogrešnih prikazivanja kroz stjecanje razumijevanja subjekta i njegovog okruženja, Međunarodni revizijski standard 315 (izmijenjen)TM (MRevS 315TM), Zagreb. (Internet); raspoloživo na: [http://www.revizorska-komora.hr/pdf/MRevS/2015_MRevS%20315%20\(izmijenjen\)_final.pdf](http://www.revizorska-komora.hr/pdf/MRevS/2015_MRevS%20315%20(izmijenjen)_final.pdf), (20.08.2016.).

⁴⁰ Filipović, I. (2009): Osnove revizije, Ekonomski fakultet Split, Split., str. 55.

pogreške zbog nemara, umora itd. U poslovnom svijetu uvijek postoji rizik da će tajni sporazum dviju ili više osoba ograničiti učinkovitost sustava internih kontrola. Učinkovitost sustava internih kontrola leži uz ostalo i u tome da pojedinci izvršavaju samo dodijeljene im zadatke, ili u tome da ono što je jedna osoba učinila provjerava neka druga osoba.

Sustav internih kontrola čine komponente kao što su:⁴¹

- uvjeti u kojima se provodi kontrola,
- procjena rizika,
- kontrolne aktivnosti,
- informacije i komunikacija te
- nadzor.

Uvjeti u kojima se provodi kontrola utječu na sve ostale komponente sustava internih kontrola ali i na svijest zaposlenih o kontroli. Na ovu komponentu utječu brojni faktori, kao što su poštenje i etičke vrijednosti, davanje važnosti stručnosti, menadžment, revizijski odbor, organizacijska struktura te brojni drugi faktori. Učinkovitost interne kontrole ovisi o poštenju i etičkim vrijednostima pojedinaca koji kreiraju, provode i nadziru provedbu postavljenih kontrolnih postupaka. Poslovni subjekt mora usvojiti etičke standarde i standarde ponašanja, o tome izvijestiti zaposlene, te svakim danom jačati njihovu primjenu. Menadžment mora nastojati ukloniti poticaje ili iskušenja koja mogu navesti zaposlene da se uključe u nepoštene radnje. Na kvalitetu interne kontrole utječe i organizacijska struktura koja daje okvir za planiranje, izvršavanje, kontrolu te nadzor poslovanja. Za kvalitetu sustava interne kontrole bitan je prijenos ovlaštenja i odgovornosti ali i kadrovska politika. Poslovni subjekt mora imati dobru politiku zapošljavanja, obuke, vrednovanja, savjetovanja, unapređivanja, plaćanja i zaštite zaposlenih. Jer su upravo kadrovi najčešći uzorci pogrešaka. Stoga, sustav internih kontrola u poslovnom subjektu trebaju aktivno nadzirati.

Procjena rizika je mjerodavna komponenta za pripremu realnih i objektivnih financijskih izvještaja. Rizici se mogu pojaviti u raznim oblicima: promjena uvjeta poslovanja, novi radnici, novi ili usavršeni informacijski sustavi, nagli rast, nova tehnologija, nove proizvodne linije, proizvodi i aktivnosti, restrukturiranje poslovnog subjekta te poslovanje s inozemstvom. Revizor će obaviti postupke procjene rizika kako bi osigurao osnovicu za prepoznavanje i procjenjivanje rizika značajnog pogrešnog prikazivanja na razinama

⁴¹Filipović, I. (2009): Osnove revizije, Ekonomski fakultet Split, Split., str. 57-59.

financijskih izvještaja i tvrdnji. Postupci procjene rizika uključit će upite menadžmentu, odgovarajućim osobama unutar službe interne revizije i drugima unutar subjekta koji po revizorovoj prosudbi mogu imati informacije, analitičke postupke te promatranje i provjeravanje.

Kontrolne aktivnosti odnose se na uvid u poslovanje, odnosno, usporedbu ostvarenih s planiranim poslovnim rezultatima te rezultatima prethodnog razdoblja, zatim na obradu podataka odnosno softvera. Osim te dvije kontrolne aktivnosti postoji i fizička kontrola koja se odnosi na fizičku sigurnost imovine, ova kontrola podrazumijeva zaštitu objekta, baze podataka, programa i slično. Zadnja kontrolna aktivnost je podjela dužnosti, naime, razdvajanjem obveza smanjiva se mogućnost da jedna osoba učini i prikrije nepravilnosti obavljanjem više dužnosti u isto vrijeme.

Informacije i komunikacija su također bitne komponente sustava internih kontrola. Djelotvoran informacijski sustav, koji uključuje i računovodstveni sustav treba identificirati i evidentirati sve valjane poslovne događaje, detaljno opisati poslovne događaje na vremenskoj osnovi, procijeniti vrijednost poslovnih događaja, utvrditi razdoblje u kojem su poslovni događaji nastali te u financijskim izvještajima na odgovarajući način objaviti poslovne. Komunikacija je vrlo bitna jer se njome postiže razumijevanje uloge i odgovornosti pojedinaca. Komunikacija se očituje u obliku pisanih naputaka, obavijestii usmeno.

Nadzor treba provoditi menadžment kako bi dobio razumno uvjerenje o tome da će se ciljevi poslovnog subjekta ostvariti. On koristi internu reviziju kako bi nadzirao učinkovitost sustava internih kontrola.

Revizor veliku pozornost poklanja upoznavanju i razumijevanju sustava internih kontrola kako bi zaključio koliko se može osloniti na sustav internih kontrola poslovnog subjekta. Međutim, upoznavanju i razumijevanju sustava internih kontrola nije isti kod postojećeg i novog klijenta. Kod postojećeg klijenta revizor posjeduje dovoljno znanja o njegovom sustavu internih kontrola. Kod takvog klijenta revizor može izabrati strategiju koja zahtijeva tek ažuriranje već postojećeg znanja o sustavu internih kontrola. Međutim, kod novog klijenta revizor će odluku o revizijskoj strategiji donijeti tek nakon što se upozna s njegovim sustavom internih kontrola. A tada može izabrati:

- strategiju nepouzdanja u sustav internih kontrola klijenta ili
- strategiju pouzdanja u sustav internih kontrola klijenta.

Strategija nepouzdanja u sustav internih kontrola znači da je revizor odlučio izravno provoditi dokazne testove a ne oslanjati se na kontrolne postupke klijenta.

Dok strategija pouzdanja u sustav internih kontrola znači da se revizor namjerava osloniti na kontrolne postupke klijenta. Međutim, to zahtijeva i detaljnije poznavanje interne kontrole. Osnovna razlika između ove dvije navedene strategije jest opseg zahtijevanog znanja o svakoj komponenti interne kontrole.

Ukoliko revizor utvrdi da postoje odgovarajuće kontrole i da se na njih može osloniti, on planira, oblikuje i izvodi testove kontrole. Testovi kontrole su revizijski postupci kojima se nastoji utvrditi postoji li odgovarajući sustav internih kontrola i ocijeniti koliko učinkovito taj sustav funkcionira u sprječavanju ili otkrivanju značajnih pogrešaka. Rezultati provedenih testova kontrole ukazuju na koje se kontrolne postupke revizor može pouzdati u procesu revizije financijskih izvještaja te predstavljaju podlogu za konačnu procjenu kontrolnog rizika. Kod oblikovanje testova kontrole podrazumijeva se utvrđivanje:⁴²

- vrste testova kontrole,
- opsega testova kontrole i
- vremenskog rasporeda testova kontrole.

Pod vrstom testova kontrole podrazumijevaju se revizijski postupci koji će biti uključeni u neki test kontrole, kao što su: postavljanje upita osoblju o izvršavanju njihovih dužnosti, promatranje osoblja u izvršavanju njihovih dužnosti, provjeravanje dokumentacije i izvještaja koji upućuju na provođenje kontrola i ponovna primjena od strane revizora. Opseg testova kontrole određen je revizorovom procjenom kontrolnog rizika. Opseg ovisi i o tome hoće li se i u kojoj mjeri revizor koristiti rezultatima testova kontrole prošlih godina kod istog klijenta. Glede vremenskog rasporeda provođenja testova kontrole ističu se intervali tijekom godine kada bi bilo primjereno provoditi testove. U većini revizija testovi kontrole obavljaju se istodobno s dokaznim testovima. Ovisno o rezultatima provedenih testova kontrole određuje se opseg izvođenja planiranih dokaznih testova. Interne kontrole, bez obzira na to koliko bile učinkovite, mogu osigurati subjektu samo razumno uvjerenje o postizanju subjektivih ciljeva financijskog izvještavanja.

⁴²Filipović, I. (2009): Osnove revizije, Ekonomski fakultet Split, Split., str. 63.

2.4. Provođenje dokaznih postupaka

S ciljem prikupljanja revizijskih dokaza provode se dokazni testovi koji uključuju ispitivanje pojedinih računa radi otkrivanja značajnih pogrešaka u financijskim izvještajima. Vrste dokaznih testova su:⁴³

- neovisni testovi poslovnih događaja,
- analitički postupci i
- testovi salda.

Neovisnim testovima poslovnih događaja revizor provodi testiranje pojedinačnih poslovnih događaja koji utječu na povećanje ili smanjenje salda na računima glavne knjige. Ovim testovima dokazuju se izjave menadžmenta o postojanju, potpunosti i valjanosti.

Analitički postupci znače analizu značajnih pokazatelja i tendencija, uključujući i rezultate istraživanja u svezi s promjenama i odnosima koji nisu dosljedni s ostalim značajnim podacima ili koji odstupaju od određenih predviđenih iznosa, a njima je posvećen MRevS 520⁴⁴. Koriste se kao pomoć revizoru pri planiranju vrsta, vremenskog rasporeda i opsega ostalih revizijskih postupaka, kao dokazni postupak kada u smanjivanju rizika neotkrivanja za određene tvrdnje u financijskim izvještajima može biti mnogo uspješniji ili učinkovitiji od testova detalja i kao sveobuhvatan konačan pregled financijskih izvještaja u završnoj fazi revizije. Primjena analitičkih postupaka relativno je jednostavna, ne iziskuje puno vremena te izaziva najniže troškove.

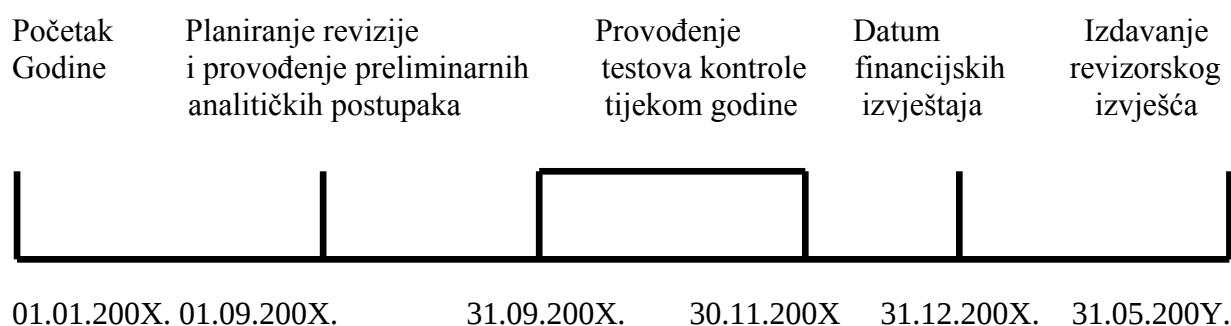
Troškovi salda su važni jer se njima utvrđuje postojanje značajnih pogrešaka u pozicijama financijskih izvještaja. Za razliku od analitičkih postupaka, testovi salda zahtijevaju veliki uzorak, što povećava troškove revizije ali i vrijeme provođenja.

Konačna procjene kontrolnog rizika podloga je za definiranje vrste, opsega i vremenskog rasporeda dokaznih testova. O prosudbi revizora ovisi opseg dokaznih testova. Njegova prosudba ovisi o stupnju pouzdanosti sustava internih kontrola, značajnosti pojedinih stavki u financijskim izvještajima, kao i činjenici da dokazne testove provodi na temelju uzorka. Dok vremenski raspored dokaznih postupaka ovisi o revizorovoj percepciji detekcijskog rizika.

⁴³Filipović, I. (2009): Osnove revizije, Ekonomski fakultet Split, Split., str. 65.

⁴⁴ Narodne novine, (2007): Odluka o objavljivanju međunarodnih revizijskih standarda, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 28.

Viša razina rizika neotkrivanja zahtijeva provedbu dokaznih testova nekoliko mjeseci prije datuma bilance. Ako revizor zaključi da je mogućnost neotkrivanja nepravilnosti u niska, tada je provedba dokaznih testova moguća blizu i oko datuma bilance. Planiranje revizije i preliminarni analitički postupci obavljaju se oko 1. rujna 200X. Testovi kontrole provode se u razdoblju od 30. rujna do 30. studenog 200X. Dokazni testovi planiraju se za razdoblje od 30. studenog 200X. do 31. svibnja. 200Y. Što je i objašnjeno na grafu 2.

Graf 2: Vremenski okvir za planiranje i provođenje testova kontrole i dokaznih testova u reviziji financijskih izvještaja.

Izvor: Izrada studentice (prema: Filipović, I. (2009): Osnove revizije, Ekonomski fakultet Split, Split.)

2.5. Doprinos revizije

Nakon što su se proveli dokazni testovi vrednuju se prikupljeni revizijski dokazi te revizor provodi postupke kao što su:⁴⁵

- razmatranje potencijalnih financijskih obveza,
- razmatranje događaja nakon nadnevka bilance te
- završni postupci procjene revizijskih dokaza.

Ove postupke provodi voditelj revizorskog tima a zajedničko svim ovim postupcima je to što se oni odnose na cjelinu financijskih izvještaja a ne na njegove dijelove i što se provode nakon datuma bilance.

⁴⁵Filipović, I. (2009): Osnove revizije, Ekonomski fakultet Split, Split., str. 67.

„**Potencijalna financijska obveza** definira se kao postojeće stanje, položaj ili skup okolnosti koje sadrže neizvjesnost glede mogućeg gubitka, koja će se raz riješiti kad se neki budući događaj ostvari ili otpadne“.⁴⁶ Jedni od potencijalnih financijskih obveza su sudski sporovi, porezni sporovi, garancije za proizvode te jamstva za obveze trećih. Prilikom provođenja revizijskih postupaka revizor najčešće utvrđuje nastanak potencijalnih financijskih obveza, na način da čita zapisnike sa raznih skupština i odbora te da ima uvid u većinu dokumentacije. Tada revizor postavlja upite menadžmentu, odvjetnicima te analizira troškove pravnih usluga za cijelo razdoblje. Ukoliko menadžment ili neka druga osoba ukraćuje bilo koje informacije revizoru, takve okolnosti smatraju se ograničavanjem revizije te se očekuje izražavanje mišljenja s rezervom ili će se revizor suzdržati od izražavanja mišljenja.

Događaji nakon nadnevak balance zahtijevaju određene ispravke ili objavljivanje u financijskim izvještajima. Ova problematika obuhvaćena je MrevS-om 560.⁴⁷ Svrha je ovog Međunarodnog revizijskog standarda utemeljiti standarde i dati odgovarajuće upute koje se odnose na revizorovu odgovornost u svezi s događajima poslije datuma balance. Postoje dvije vrste ovih događaja:⁴⁸

- događaji koji su postojali na nadnevak balance i
- događaji koji nisu postojali na nadnevak balance.

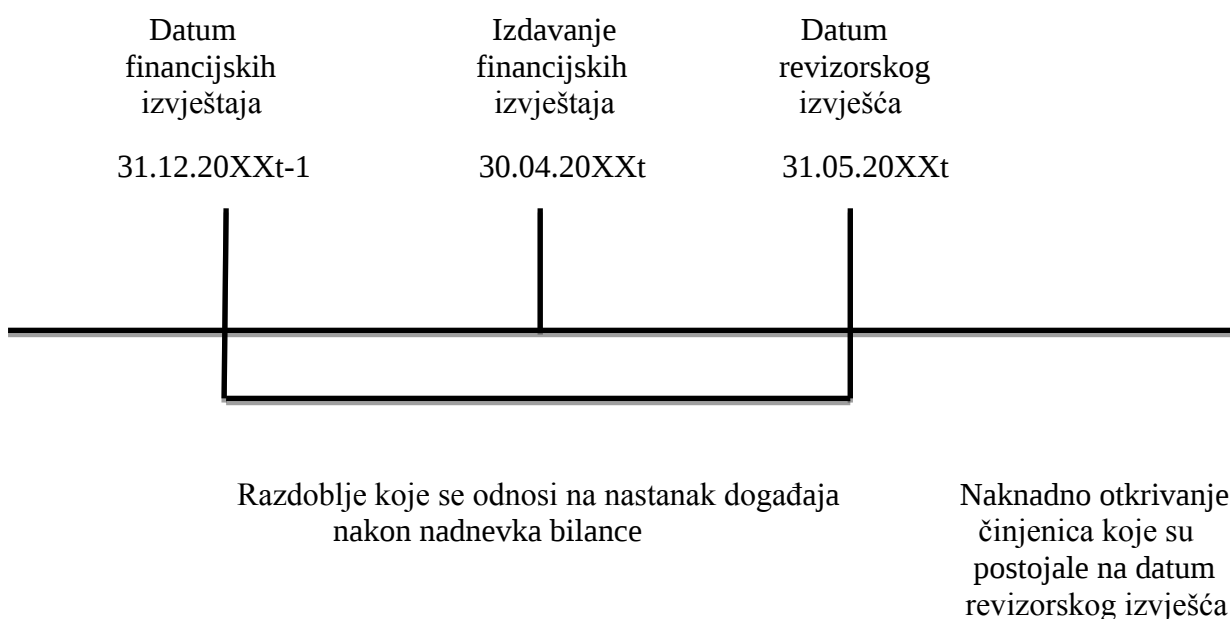
Događaji koji su postojali na nadnevak balance zahtijevaju ispravljanje financijskih izvještaja, dok događaji koji nisu postojali na nadnevak balance zahtijevaju objavljivanje u financijskim izvještajima. Time se želi spriječiti da korisnici financijskih izvještaja dobiju pogrešne informacije. Sumnjiva i sporna potraživanja te rješenje sudskog spora nakon nadnevak balance su primjeri događaja koji su postojali na nadnevak balance, dok se kao primjeri događaja koji nisu postojali na nadnevak balance navode: kada poslovni subjekt kupuju ili prodaje dionice odnosno poslovne udjele te gubitak proizvodnog postrojenja ili imovine poslovnog subjekta proizašao iz elementarnih nepogoda ili nepredvidivih događaja. U nekim slučajevima događaji nakon nadnevak balance mogu rezultirati time da revizor pridoda novi odjeljak u svom izvješću. Kroz sljedeći graf, odnosno graf 3 prikazano je razdoblje unutar kojeg su nastali događaji nakon nadnevak balance. „Razdoblje od nadnevak financijskih izvještaja

⁴⁶Filipović, I. (2009): Osnove revizije, Ekonomski fakultet Split, Split., str. 67.

⁴⁷ Narodne novine, (2007): Odluka o objavljivanju međunarodnih revizijskih standarda, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 28.

⁴⁸ Roška, V. (2012): Skripta predavanja iz predmeta Revizija, Zagreb, (Internet); raspoloživo na: [https://www.google.hr/?gfe_rd=cr&ei=rFW9V-KfMIGr8wfeIIHoBA#q=+Dr.sc.+Vlasta+Ro%C5%A1ka+Revizija,\(01.07.2016.\)](https://www.google.hr/?gfe_rd=cr&ei=rFW9V-KfMIGr8wfeIIHoBA#q=+Dr.sc.+Vlasta+Ro%C5%A1ka+Revizija,(01.07.2016.))

(31.12.20XXt-1) do nadnevka revizorskog izvješća (31.05.20XXt) ponekad se naziva službenim razdobljem unutar kojeg mogu nastati događaji nakon nadnevka bilance⁴⁹. U okviru tog razdoblja revizor provodi revizijske postupke koji se odnose kako na prethodnu tako i na tekuću godinu. Revizor treba obratiti posebnu pozornost na događaje nakon nadnevka bilance. Ako je riječ o događajima koji zahtijevaju ispravljanje financijskih izvještaja, te izvještaje je potrebno ispraviti. Ovisno o konkretnom događaju i okolnostima pod kojima je taj događaj nastao, može se izvršiti i dodatna objava u bilješkama uz financijske izvještaje.

Graf 3: Razdoblje koje se odnosi na događaje nastale nakon nadnevka bilance

Izvor: Izrada studentice (prema: Filipović, I. (2009): Osnove revizije, Ekonomski fakultet Split, Split.)

Završni postupci procjene revizijskih dokaza odnose se na:⁵⁰

- provođenje završnih analitičkih postupaka,
- procjenu sposobnosti poslovnog subjekta da posluje vremenski neograničeno,
- pribavljanje pisma o predstavljanju menadžmenta te
- uvid u radnu dokumentaciju.

⁴⁹Filipović, I. (2009): Osnove revizije, Ekonomski fakultet Split, Split., str. 71.

⁵⁰ Ibidem

Kako je već navedeno MrevS 520⁵¹ koji se odnosi na analitičke postupke tvrdi da revizor treba primijeniti analitičke postupke u završnoj fazi revizije ili na samom kraju, kad oblikuje sveobuhvatni zaključak o tome jesu li financijski izvještaji kao cjelina dosljedni njegovim poznavanju poslovanja. Zaključci proizašli iz rezultata provođenja takvih postupaka usmjeravati su na podupiranje zaključaka stvorenih tijekom revizije pojedinih dijelova financijskih izvještaja i pomaganju oblikovanja sveobuhvatnog zaključka o prihvatljivosti financijskih izvještaja. Međutim, oni također mogu ukazati na područja koja zahtijevaju daljnja istraživanja.

MrevS 570⁵² odnosi se na vremensku neograničenost poslovanja, njegova svrha je postavljanje zahtjeva i pružanje uputa u pogledu revizorove odgovornosti u reviziji financijskih izvještaja kod primjene pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja u pripremi financijskih izvještaja, uključujući i razmatranje procjena rukovodstva o sposobnosti subjekta da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem. Razumnim vremenskim razdobljem uobičajeno se smatra razdoblje od godine dana nakon nadnevka bilance. Revizor može utvrditi nastanak uvjeta i događaja koji upućuju na problem vremenske neograničenosti poslovanja raznim postupcima kao što su analitički postupci, ispitivanje događaja nakon nadnevka bilance, proučavanje zapisnika sa sastanaka, upiti pravnom savjetniku itd. Na stvaranje uvjeta koji mogu dovesti pod znak pitanja nastavaka poslovanja nekog klijenta mogu utjecati razne financijske poteškoće i negativni trendovi, odnosno loši rezultati poslovanja te određeni vanjski događaji.

Nakon što utvrdi postojanje uvjeta koji upućuju na pretpostavku vremenske neograničenosti poslovanja, revizor treba razmotriti planove menadžmenta koji se odnose na rješavanje problema, te pribaviti pisanu izjavu menadžmenta te tako dokumentirati njihovu primjerenost.

Na kraju završnih uvid u cjelokupan revizijski posao obavlja voditelj revizijskog tima. On treba izvršiti detaljan uvid u radnu dokumentaciju koju su pripremili revizori, te mora biti siguran kako radna dokumentacija dokazuje da je revizija bila pravilno planirana i nadzirana,

⁵¹ Narodne novine, (2007): Odluka o objavljivanju međunarodnih revizijskih standarda, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 28.

⁵² Hrvatska revizorska komora, (2011): Revizija u uvjetima značajne sumnje u pogledu pretpostavke neograničenosti vremena poslovanja, Zagreb. (Internet); raspoloživo na: https://www.google.hr/?gfe_rd=cr&ei=rFW9V-KfMIGr8wfeIIHoBA#q=MRevS+570+Revizija+u+uvjetima+sumnje+neograni%C4%8Denosti+vremena+poslovanja, (20.08.2016.).

kako dokazi podržavaju testirane revizijske ciljeve te kako su ti dokazi dovoljni za objavljivanje odgovarajuće vrste revizorskog izvješća.

2.6. Revizijsko izvješće i vrste mišljenja

Revizor nakon što provede reviziju izdaje revizorsko izvješće, koje je glavni učinak ili output revizije a uključuje:⁵³

- uvod u kojem se navode financijski izvještaji koji su predmetom revizije, zajedno s okvirom financijskog izvještavanja koji je uporabljen u njihovu sastavljanju,
- opis opsega zakonske revizije, uz navođenje revizijskih standarda u skladu s kojima je revizija obavljena,
- mišljenje revizora kojim se jasno izražava pružaju li godišnji financijski izvještaji istinit i fer prikaz financijskog položaja poduzetnika sukladno ovom Zakonu i Hrvatskim standardima financijskog izvještavanja, odnosno Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja, ili jesu li godišnji financijski izvještaji u skladu s propisima kojima se uređuje poslovanje poduzetnika ako propisi zahtijevaju takvo mišljenje revizora. Mišljenje revizora može biti pozitivno ili uvjetno mišljenje ili negativno ili se ovlašteni revizor može suzdržati od izražavanja mišljenja ako ga nije u mogućnosti izraziti,
- isticanje pitanja i navođenje ostalih pitanja na koje revizor želi ukazati, ali bez izražavanja mišljenja s ograndom, ako to zahtijevaju Međunarodni revizijski standardi,
- mišljenje o usklađenosti izvješća posloводства s godišnjim financijskim izvještajima za istu poslovnu godinu,
- mišljenje o tome je li izvješće posloводства sastavljeno u skladu s ovim Zakonom,
- izjavu o tome je li, a na temelju znanja i razumijevanja poslovanja poduzetnika i njegova okruženja stečenog u okviru revizije, revizor identificirao značajne pogrešne prikaze u godišnjem izvješću te, ako ih ima, opisati prirodu takvih pogrešaka.

Kada se revizija provela sukladno MRevs-ima sastavlja se revizorsko izvješće, ono daje vrijednost i vjerodostojnost financijskim izvještajima zbog neovisnog mišljenja revizora o

⁵³ Narodne novine, (2015): Zakon o računovodstvu, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 78., čl. 20.

realnosti i objektivnosti prikazanih financijskih izvještaja, te mora sadržavati sljedeće dijelove:⁵⁴

- Naslov – MRevS-i zahtijevaju da se izvješće naslovi i da se u naslovu nalazi riječ neovisan. Prihvatljiv naslov je: Izvješće neovisnog revizora.
- Naslovnik – revizorsko izvješće upućuje se, u pravilu dioničarima odnosno članovima društva ili onima koji su zaduženi za upravljanje poslovnim subjektom čiji su financijski izvještaji bili revidirani.
- Uvodni odjeljak – u njemu se navodi naziv poslovnog subjekta, izjava revizora o obavljenoj reviziji, nabrajaju se svi financijski izvještaji koji su bili predmet revizije kao i datum i razdoblje na koje se oni odnose, te se revizor poziva na sažetak značajnih računovodstvenih politika i bilješke uz financijske izvještaje.
- Odgovornost uprave za financijske izvještaje – ovaj odjeljak mora sadržavati navod da je uprava odgovorna za sastavljanje i objektivno prikazivanje financijskih izvještaja.
- Odgovornost revizora – revizorsko izvješće mora sadržavati navod da je odgovornost revizora izraziti mišljenje o financijskim izvještajima na osnovi obavljene revizije, te mora biti navedeno da se revizija provela sukladno MRevS – ima.
- Mišljenje revizora – ono se mora temeljiti na revizijskim dokazima.
- Ostale odgovornosti izvješćivanja – od revizora se može zatražiti izvješćivanje o određenim pitanjima koja su pobudila njegovu pozornost tijekom revizije financijskih izvještaja, kao i izražavanje mišljenja o posebnim, prethodno dogovorenim pitanjima.
- Revizorov potpis – revizorsko izvješće mora biti potpisano.
- Datum revizorskog izvješća – treba ukazati korisniku koji je zadnji dan odgovornosti revizora, revizorsko izvješće nosi onaj datum kada je revizor dovršio sve značajne revizijske postupke.
- Revizorova adresa – izvješće mora sadržavati revizorovu adresu gdje obavlja svoje poslovanje.

Zakonski zastupnik revizorskog društva, samostalni revizor ili ovlašteni revizori zajedničkog revizorskog ureda dužni su zajedno s ovlaštenim revizorom potpisati revizorsko izvješće i navesti datum sastavljanja. Ako se revizor sukladno propisima kojima se uređuje revizija suzdrži od izražavanja mišljenja ili izda negativno mišljenje, smatra se da obveza poduzetnika nije ispunjena. Revizija odvojenih i konsolidiranih financijskih izvještaja i odvojenih i

⁵⁴Filipović, I. (2009): Osnove revizije, Ekonomski fakultet Split, Split., str. 78-79.

konsolidiranih godišnjih izvješća obavlja se u skladu s propisima kojima se uređuje revizija. Međunarodni revizijski standardi MrevS 700 – Formiranje mišljenja i izvještavanje o financijskim izvještajima, MrevS 705 – Modifikacije mišljenja u izvješću neovisnog revizora i MRevS 706 – Odjeljci za isticanje pitanja i odjeljci za ostala pitanja u izvješću neovisnog revizoradaju službene smjernice za revizorovo izvješćivanje. MrevS 700 – Formiranje mišljenja i izvještavanje o financijskim izvještajima uređuje revizorovu odgovornost za formiranje mišljenja o financijskim izvještajima, oblik i sadržaj revizorova izvješća izdanog temeljem revizije financijskih izvještaja. Revizor će formirati mišljenje o tome jesu li financijski izvještaji sastavljeni, u svim značajnim odrednicama, u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja. Revizor će izraziti pozitivno mišljenje kada zaključi da su financijski izvještaji sastavljeni, u svim značajnim odrednicama, u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja. Ako revizor zaključi da financijski izvještaji kao cjelina nisu bez značajnog pogrešnog prikazivanja revizor će modificirati mišljenje u revizorovom izvješću u skladu s MRevS-om 705. Prema MrevS-u 705 imamo tri vrste modificirajućeg mišljenja:⁵⁵

- mišljenje s rezervom,
- suzdržanost od mišljenja i
- negativno mišljenje.

Odluka u vezi s tim koja je vrsta modificiranog mišljenja odgovarajuća ovisi o: vrsti pitanja koje uzrokuje modifikaciju, tj. jesu li financijski izvještaji značajno pogrešni i o revizorovoj prosudbi o tome koliko su učinci prožimajući ilio mogućim učincima problema na financijske izvještaje.

Revizor će izraziti mišljenje s rezervom kada nakon što je pribavio dostatne i primjerene revizijske dokaze, zaključi da su pogrešna prikazivanja značajna ali ne i prožimajuća za financijske izvještaje ili kada on ne može pribaviti dostatne i primjerene revizijske dokaze na kojima bi temeljio mišljenje, ali on zaključi da bi mogući učinci neotkrivenih pogrešnih prikazivanja na financijske izvještaje bili značajni ali ne i prožimajući. Odnosno revizor

⁵⁵ Hrvatska revizorska komora, (2011): Revizorovo izvješće, vrste mišljenja i modifikacija po MRevS-ima 700, 705, 706, angažmani izražavanja uvjerenja, Zagreb, (Internet); raspoloživo na: https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwirueLa79nOAhUDCywKHR_BCYsQFgggMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.revizorska-komora.hr%2Fpdf%2FStrucno-savjetovanje-2011%2FPrezentacije-2011-web%2F10_Radionica5-Revizorsko%2520izvjesce%2C%2520misljenja%2520i%2520angazmani%2520uvjerenja.pptx&usg=AFQjCNE5ebcgZYxOb9CBjpT2R6cY_4JIJQ, (20.08.2016.).

izražava mišljenje s rezervom u slučajevima kada neslaganje s upravom nije tako značajno da bi zbog toga revizor mogao o objavljenim financijskim izvještajima dati negativno mišljenje ili se, pak suzdržati od izražavanja mišljenja.

Revizor će se suzdržati od mišljenja kada ne može pribaviti dostatne primjerene revizijske dokaze na kojima bi temeljio mišljenje, i revizor zaključi da bi mogući učinci neotkrivenih pogrešnih prikazivanja na financijske izvještaje bili i značajni prožimajući. Odnosno, revizor će se suzdržati od mišljenja kada zaključi da unatoč tome što je pribavio dostatne i primjerene revizijske dokaze u vezi sa svakom pojedinom neizvjesnošću, nije moguće formirati mišljenje o financijskim izvještajima zbog moguće interakcije neizvjesnosti i njihovog mogućeg kumulativnog učinka na financijske izvještaje.

Revizor će izraziti negativno mišljenje kada revizor, nakon što je pribavio dostatne i primjerene revizijske dokaze, zaključi da supogrešna prikazivanja, pojedinačno ili u ukupnosti, i značajna iprožimajuća za financijske izvještaje, odnosno, kada je neslaganje s upravom u pogledu primjenjivosti odabranih računovodstvenih politika, metoda njihove primjene i primjerenosti njihova objavljivanja u financijskim izvještajima toliko značajno, revizor izražava negativno mišljenje prema kojem financijski izvještaji nisu realni i objektivni.

MRevS 706 – Odjelci za isticanje pitanja i odjelci za ostala pitanja u izvješću neovisnog revizora, uređuje dodatno prikazivanje u revizorovom izvješću kada revizor smatra da je nužno usmjeriti pozornost korisnika na pitanja prezentirana u financijskim izvještajima koja su ključna korisnicima za razumijevanje financijskih izvještaja. Revizorsko izvješće mora biti izraženo u pisanom obliku te sastavljeno i objavljeno na hrvatskom jeziku te se čuva trajno u izvorniku. Revizorskom izvješću se prilažu i financijski izvještaji koji su bili predmet revidiranja.⁵⁶

4. ANALIZA ČIMBENIKA IZBORA REVIZIJSKOG DRUŠTVA

Budući da je tržište revizora u Hrvatskoj visoko konkurentno, kompanije imaju različite mogućnosti izbora revizora.⁵⁷ Zbog toga, cilj ovog rada je empirijski istražiti povezanost izbora revizora i karakteristika kompanije na uzorku hrvatskih kompanija. Istraživanje u

⁵⁶ Narodne novine, (2015): Zakon o računovodstvu, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 78., čl. 20.

⁵⁷ Sever Mališ, S., Brozović, M. (2015). Audit market concentration—Evidence from Croatia. *Ekonomski Vjesnik/Econviews: Review of contemporary business, entrepreneurship and economic issues*, 28(2), str. 339-356.

ovom radu bazirano je na pretpostavci da kompanije sa različitim finansijskim i poslovnim karakteristikama zahtijevaju različite tipove revizijskih društava.

4.1. Pregled dosadašnjih istraživanja

Što se tiče dosadašnjih istraživanja potvrđeno je da se velike revizorske kompanije razlikuju od drugih revizorskih kompanija upravo po svojoj kvaliteti.⁵⁸ Naime, veličina revizorske kompanije označava i percipiranu kvalitetu revizije jer veliki i brendirani revizori imaju više specifičnih kvazi renta za izgubiti ako varaju te veće bogatstvo koje izlažu riziku u slučaju ikakvog parničenja.⁵⁹ Veće bogatstvo velikih revizorskih kompanija omogućava razlikovanje njihovih proizvoda nudeći veću sigurnost ulagačima u slučaju finansijskih gubitaka.⁶⁰ Velike revizorske kompanije: zarađuju premiju na temelju imena i industrijske specijalizacije, imaju niže stope parničenja, imaju bolju tržišnu reakciju u slučaju inicijalne javne ponude i osiguravaju ukupnu veću informacijsku vjerodostojnost i kvalitetu revidiranih finansijskih izvješća. Nadalje, prethodna relevantna istraživanja otkrila su da su izbor revizora i potražnja također pod utjecajem različitih karakteristika klijenata, poput veličine, omjera tuđeg i ukupnog kapitala te menadžerskog vlasničkog udjela.⁶¹ Što se tiče istraživanja ove problematike u Hrvatskoj, znanstvenim radom iz 2011.⁶² godine proučena je povezanost između odabira revizora i karakteristika tvrtki na uzorku hrvatskih kompanija. Istraživanje je provedeno na uzorku hrvatskih kompanija na Zagrebačkoj burzi (ZSE) u razdoblju od 2003. do 2008. godine. Podaci nužni za istraživanje preuzeti su iz baze podataka godišnjih finansijskih izvješća. Uzorak se sastojao od ukupno 1180 godišnjih promatranja kompanija. Tvrtke su razvrstane u tri kategorije prema revizoru kojeg su odabrale za obvezne usluge revizije: kompanije koje su odabrale velike revizore, kompanije koje su odabrale revizore

⁵⁸Dopuch, N., Simunic, D. (1980): Competition in Auditing: An Assessment, Symposium on Auditing Research IV, University of Illinois, Urbana-Champaign, str. 401-450.

⁵⁹DeAngelo, L. (1981): Auditor Size and Audit Quality, Journal of Accounting and Economics, Vol. 3, No. 3, str. 183-199.

⁶⁰Dye, R. (1993): Auditing Standards, Legal Liability and Auditor Wealth, Journal of Political Economy, Vol. 101, No. 5, str. 887-914.

⁶¹Beattie, V., Fearnley, S. (1995): The Importance of Audit Firm Characteristics and the Drivers of Auditor Change in UK Listed Companies, Accounting and Business Research, Vol. 25, No. 100, str. 227-239.

⁶²Aljinović, B. Ž., Šodan, S., Vuko, T. (2011): Auditor selection and companies' characteristics- case of Croatian capital market; The 5th International Scientific Conference: Entrepreneurship and Macroeconomic Management: Reflections on the World in Turmoil. Pula: Juraj Dobrila University of Pula, Department of Economics and Tourism Dr.Mijo Mirković, 1., str. 2-22.

srednje veličine i kompanije koje su odabrale male ili lokalne revizorske kompanije koje zapošljavaju manje od tri ovlaštena revizora.

Istraživanje se temeljilo na pretpostavci da tvrtke s različitim financijskim i poslovnim obilježjima zahtijevaju različite vrste revizijskih društava. Rezultati su pokazali da velike tvrtke s visokom razinom računovodstvenih obračunskih kategorija, visokom profitabilnosti, niskom razinom zaduženosti i u stranom vlasništvu imaju veću vjerojatnost odabira velikih revizora, što je u skladu s rezultatima drugih relevantnih studija. Konačno, rezultati također dokazuju da su velike tvrtke, s niskom razinom financijske poluge i u stranom vlasništvu imaju veću vjerojatnost odabira Velike četvorke. Naime, velike, vrlo profitabilne tvrtke u vlasništvu stranih ulagača s niskom razinom financijske poluge i visokom razinom ukupnih razgraničenja će vjerojatnije odabrati velika revizijska društva, očekujući i visoku kvalitetu procesa revizije. S druge strane, male, neprofitabilne tvrtke s visokom razinom financijske poluge u vlasništvu vlade ili u privatnom vlasništvu imaju veću vjerojatnost za odabir mala revizijska društva, uz pretpostavku niže kvalitete procesa revizije, s namjerom prikrivanja svojih postupaka. U istraživanju je utvrđeno kako većina tvrtki odabire male revizore, 51,7 % od ukupnog uzorka, ali udio malih revizora opada u promatranom razdoblju od 109 društava ili 54 % uzorka u 2003. godini na 88 društava ili 48% u 2008. godini.

4.2. Izbor uzorka i opis varijabli

Ovo istraživanje je provedeno na uzorku hrvatskih kompanija na Zagrebačkoj burzi (ZSE) u razdoblju od 2009. do 2014. godine jer je vanjska revizija zakonom obvezna za sve kompanije. Podaci nužni za istraživanje preuzeti su iz baze podataka godišnjih financijskih izvješća u razdoblju od 2009. do 2014. godine. Uzorak se sastoji od ukupno 578 opažanja na razini kompanija - godina.

Kako bismo preciznije analizirali izbor revizora, u ovom radu razdvjene su 2 grupe revizora shodno veličini i reputaciji. Odnosno, tvrtke su razvrstane u dvije kategorije prema revizoru kojeg su odabrale za obvezne usluge revizije:

- kompanije koje su odabrale velike revizore (Velika četvorka) i
- kompanije koje su odabrale ostale revizore.

U skladu s prethodnim relevantnim istraživanjima⁶³ i s obzirom na specifičnosti hrvatskog tržišta, analizirano je nekoliko čimbenika koji mogu utjecati na odabir revizora:

- veličina,
- profitabilnost,
- financijska poluga, tj. stupanj zaduženosti i
- likvidnost.

Veličina (SIZE) poduzeća izračunava se kao prirodni logaritam ukupne imovine. Ova varijabla kontrolira razliku u veličini poduzeća i sličnih izostavljenih varijabli. Naime, veći klijenti mogu zahtijevati dodatne profesionalne usluge kao što su porezne, pravne i druge usluge koje će vjerojatnije pružati veća revizijska društva. Stoga se hipotezom pretpostavlja da veća poduzeća prvenstveno biraju tzv. Veliku četvorku.

Profitabilnost se mjeri kao povrat na kapital (ROE) koji se obračunava kao neto dobit podijeljena s glavnicom. Pretpostavlja se da će profitabilnije kompanije vjerojatnije izabrati veća revizijska društva kao bi signalizirali svoju profitabilnost. Dakle, očekivani smjer odnosa između ROE i odabira kvalitetnijeg revizora je pozitivan.

Odnos duga i imovine (DR) se koristi kao mjera financijske poluge. Računa se tako da ukupne obveze podijelimo s ukupnom imovinom. Naime, prethodne studije dokumentirale su povezanost između financijske poluge i izbora revizora, ali smjer odnosa nije dosljedan. Stoga se hipotezom pretpostavlja da je razina financijske poluge povezana s izborom revizora, ali smjer povezanosti nije određen.

Omjer novčanog toka (CFR) koristi se za mjerenje likvidnosti. Računa se kao gotovinski tok iz poslovnih aktivnosti podijeljen s iznosom kratkoročnih obveza. Niska vrijednost omjera novčanog toka može biti pokazatelj da određena tvrtka ima problema s likvidnošću ili je u financijskim teškoćama. Uzimajući u obzir sve navedene činjenice, očekujemo povezanost likvidnosti i izbora revizora, no smjer povezanosti u hipotezi ne može biti određen.

⁶³ Aljinović, B. Ž., Šodan, S., Vuko, T. (2011): Auditor selection and companies' characteristics- case of Croatian capital market; The 5th International Scientific Conference: Entrepreneurship and Macroeconomic Management: Reflections on the World in Turmoil. Pula: Juraj Dobrila University of Pula, Department of Economics and Tourism Dr. Mijo Mirković, 1., str. 2-22.

Tablica 1: Deskriptivna statistika varijabli iz uzorka

Deskriptivna statistika			
	Broj	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
ROE	530	-,30013927	5,152267933
DR	530	,50641613	6,163879803
CFR	530	,32767787	1,759149214
SIZE	530	19,91031508	1,386046419
Ukupan broj	530		

Izvor: Izrada studentice.

Tablica 2: Deskriptivna statistika za zavisnu varijablu

AUDIT_SEL				
	Frekvencija	Postotak	Važeći postotak	Kumulativni postotak
Valid 0	375	70,8	70,8	70,8
1	155	29,2	29,2	100,0
Ukupno	530	100,0	100,0	

Izvor: Izrada studentice.

Kako bi se provelo testiranje, podatci su kodirani na način da su s brojem 1 označeni veliki revizori, a s 0 ostali revizori. Iz tablica 1 i 2 je vidljivo kako broj slučajeva iznosi 530, odnosno da su se usluge velikih revizora koristile u 375 slučajeva, dok se ostali revizori pojavljuju u 155 slučajeva.

Detaljna struktura revizijskog tržišta u Republici Hrvatskoj s obzirom na broj revidiranih klijenata prikazana je u tablici 3:

Tablica 3: Struktura revizijskog tržišta za javna poduzeća prema broju klijenata

Revizorske tvrtke	Broj klijenata	Tržišni udio (%)	Kumulativni tržišni udio (%)
Delloite	66	11.87	11.87
PWC	55	9.89	21.76
Baker Tilly Discordia	31	5.58	27.34
KPMG	25	4.50	31.83
Revidas	22	3.96	35.79
List	19	3.42	39.21
Grant Thornton	17	3.06	42.27
NP	17	3.06	45.32
Šibenski Revicon	17	3.06	48.38
Audit	16	2.88	51.26
BDO Revizija Zagreb	15	2.70	53.96
Inžinjerski biro	15	2.70	56.66
Discordia Audit	13	2.34	59.00
Kopun Revizija	13	2.34	61.34
HLB Inžinjerski biro	12	2.16	63.50
REV-RI	11	1.98	65.47
Revicon	10	1.80	67.27
Ernest & Young	7	1.26	68.53
Iris Nova	6	1.08	69.61
Prokura revizija	6	1.08	70.69
REPOS	6	1.08	71.77
Revinvest	6	1.08	72.85
Revizija Kutleša	5	0.90	73.75
Ostali*		26.25	100.00
Ukupno	556	100.00	-

Izvor: Izrada studentice.

Napomena: Ostali* su revizorske tvrtke koje imaju četiri ili manje od četiri klijenta.

Iz tablice 3 je vidljivo kako i u Republici Hrvatskoj po broju klijenata dominiraju velika revizijska društva koja su najznačajnija u svijetu a to je u ovom slučaju Deloitte, PriceWaterhouseCoopersi KPMG,a ostatak otpada na srednja i na mala lokalna revizijska društva.

Radne hipotezeispitane su binarnim logističkim regresijski modelom koji opisuje odnos izmeđufinancijskih obilježja tvrtke i odabira revizora. Odabrani revizor je zavisna varijabla, a pojavljuje se u dva modaliteta: veliki i ostali revizori. Nezavisne varijable su prethodno

opisane financijske i poslovne karakteristike: profitabilnost, financijska poluga, likvidnost i veličina. U skladu s tim, model je sastavljen kako slijedi:

$$\text{AUDIT_SEL} = \alpha + \beta_1 \cdot \text{ROE} + \beta_2 \cdot \text{DR} + \beta_3 \cdot \text{CFR} + \beta_4 \cdot \text{SIZE} + \varepsilon$$

gdje je:

AUDIT_SEL: = 1 ako je izabrani revizor veliki, 0 ako su izabrani ostali revizori;

ROE: omjer neto dobiti i glavnice promatranog društva;

DR: omjer duga i imovine promatranog društva;

CFR: omjer operativnog novčanog toka i kratkoročnih obveza promatranog društva;

SIZE: prirodni logaritam ukupne imovine promatranog društva.

4.3. Rezultati empirijskog testiranja hipoteza

U prvom dijelu empirijskog istraživanja, proveden je t-test razlika u aritmetičkim sredinama između dva neovisna uzorka.

Tablica 4: Podatci po varijablama koje utječu na izbor revizora

Grupirana statistika					
AUDIT_ SEL		Broj	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Standardna srednja pogreška
ROE	1	155	-,13761257	,649352315	,052157233
	0	375	-,36731697	6,112151586	,315630151
DR	1	155	,51610956	,306649880	,024630711
	0	375	,50240951	7,328067477	,378419777
CFR	1	155	,45145597	,850945314	,068349572
	0	375	,27651626	2,017422514	,104179251
SIZE	1	155	20,61263848	1,532678603	,123107708
	0	375	19,62002142	1,208765408	,062420377

Izvor: Izrada studentice.

Tablica 5: T-test razlika u aritmetičkim sredinama između dva neovisna uzorka

		Leveneov test		t-test jednakosti aritmetičkih sredina						
		jednakosti varijanci								
									95% interval pouzdanosti	
		F	Sig.	t	Stupnjevi slobode	Sig. (2-tailed)	Razlika aritmetičkih sredina	Standardna greška razlika aritmetičkih sredina	Donja granica	Gorna granica
RO E	Varijance su jednake	1,109	,293	,467	528	,641	,229704394	,492352636	-,737506143	1,196914931
	Varijance nisu jednake			,718	393,991	,473	,229704394	,319910564	-,399240844	,858649631
DR	Varijance su jednake	,970	,325	,023	528	,981	,013700052	,589143737	-1,143653416	1,171053520
	Varijance nisu jednake			,036	377,159	,971	,013700052	,379220516	-,731951281	,759351385
CFR	Varijance su jednake	,025	,874	1,042	528	,298	,174939709	,167967147	-,155026219	,504905638
	Varijance nisu jednake			1,404	527,782	,161	,174939709	,124599279	-,069831703	,419711121
SIZ E	Varijance su jednake	3,019	,083	7,926	528	,000	,992617061	,125237581	,746591958	1,238642165
	Varijance nisu jednake			7,191	236,914	,000	,992617061	,138028299	,720697492	1,264536630

Izvor: Izrada studentice.

Dobiveni rezultati t-testa prikazani su u tablici 5. Pod pretpostavkama jednakosti i nejednakosti varijanci testirana je značajnost varijabli. Rezultati ukazuju na to da je statistički značajna razlika samo kod varijable veličina revizijskog društva. Odnosno, veličina

revizijskog društva ima značajan utjecaj na odabir revizijskih društava. Što se tiče varijabli profitabilnosti, stupnja zaduženosti i likvidnosti, iz tablice 5 je vidljivo da je signifikantnost kod sve tri navedene varijable veća od 5% pa se donosi zaključak da te tri varijable nisu statistički značajne, odnosno profitabilnost kompanije nema značajan utjecaj na odabir revizijskih društava kao i stupanj zaduženosti i likvidnost.

Nakon provedenog t-testa razlika u aritmetičkim sredinama između dva neovisna uzorka, provedena je binarna logistička regresija koja se koristi za testiranje povezanosti između karakteristika tvrtki i njihovog izbora revizora. Sljedeće tablice prikazuju rezultate logističke regresijske analize.

Tablica 6: Nul – model

Klasifikacijska tablica

Stvarna pripadnost			Predviđena pripadnost	
			AUDIT_SEL	
			0	1
Korak 0	AUDIT_SEL	0	375	0
		1	155	0
Ukupni postotak				
				70,8

Izvor: Izrada studentice.

Na prethodnoj tablici vidimo reducirani (nulti) model s konstantom, u kojemu postotak klasifikacije iznosi 70.8%. Ovaj postotak će se usporediti s modelom u kojem su uključene varijable kako bi se utvrdilo predviđa li model oblikovan za potrebe ovog istraživanja, odnosno model s varijablama uz primjenu metode enter bolje zavisnu varijablu nego reducirani (nulti) model.

Tablica 7: Podatci o postotku varijacije

Sažeti model

Korak	-2 Log vjerojatnosti	Cox i Snell R kvadrat	Nagelkerke R kvadrat
1	573,495	,119	,170

Izvor: Izrada studentice.

Pokazatelj Negelkerke R² ukazuje na postotak varijacije objašnjen modelom, što u ovom slučaju iznosi 17%.

Tablica 8: Hosmer – Lemeshow test

Hosmer – Lemeshow test			
Korak	Hi - kvadrat	df	Signifikantnosti
1	14,454	8	,071

Izvor: Izrada studentice.

Hosmer – Lemeshow test služi za testiranje prikladnosti modela. Kako je signifikantnost veća od 0.05, zaključujemo da je model dobar, odnosno, statistički značajan. Ipak, preporuča se da je Hi - kvadrat vrijednost što manja, a istodobno signifikantnost što veća.

Tablica 9: Točnost klasifikacije modela

Klasifikacijska tablica					
Stvarna pripadnost			Predviđena pripadnost		
			AUDIT_SEL		Postotak točnosti
			0	1	
Korak 1	AUDIT_SEL	0	358	17	95,5
		1	120	35	22,6
	Ukupni postotak				74,2

Izvor: Izrada studentice.

U tablici 9 prikazana je točnost klasifikacije modela, koja iznosi 74.2% što je veće nego kod reduciranog (nultog) modela te se dolazi do zaključka kako oblikovani model ima veću prediktivnu snagu od nultog modela. Odnosno, može se reći kako je 74.2% klasifikacija je točno predviđeno ovim modelom. Rezultati testiranja značajnosti varijabli u predviđanju izbora revizijskog društva dani su u Tablici 10.

Tablica 10: Varijable u jednadžbi modela

Varijable u jednadžbi							
		Koeficijent B za konstantu	Standardna greška	Wald hi- kvadrat test	Stupnjevi slobode	Signifikantnost	Potenciranje koeficijenta B
Korak 1	ROE	,013	,036	,142	1	,706	1,014
	DR	-,019	,054	,127	1	,721	,981
	CFR	,048	,052	,854	1	,355	1,049
	SIZE	,677	,094	52,019	1	,000	1,968
	Konstanta	-14,516	1,905	58,045	1	,000	,000

Izvor: Izrada studentice.

Na temelju rezultata istraživanja može se zaključiti da je samo varijabla SIZE statistički značajna i to na razini signifikantnosti od 1%, dok ostale varijable nisu statistički značajne. S obzirom na dobivene rezultate mogu se donijeti zaključci o postavljenim hipotezama:

H1: Veličina kompanije ima značajan utjecaj na odabir revizijskog društva.

H2: Profitabilnost nema značajan utjecaj na odabir revizijskog društva.

H3: Stupanj zaduženosti nema značajan utjecaj na odabir revizijskog društva.

H4: Likvidnost nema značajan utjecaj na odabir revizijskog društva.

Također, u sljedećoj tablici je prikazani su rezultati korelacija među analiziranim varijablama, a iz koje je vidljivo da koeficijenti korelacije nisu visoki na temelju čega se može zaključiti kako vjerojatno ne postoji problem multikolinearnosti varijabli iz modela.

Tablica 10: Korelacija među prediktivnim varijablama

Matrična korelacija						
		Konstanta	ROE	DR	CFR	SIZE
Korak 1	Konstanta	1,000	-,006	,078	-,034	-,998
	ROE	-,006	1,000	,004	-,048	,010
	DR	,078	,004	1,000	,026	-,093
	CFR	-,034	-,048	,026	1,000	,023
	SIZE	-,998	,010	-,093	,023	1,000

Izvor: Izrada studentice.

5. ZAKLJUČAK

U današnjem vremenu sve više raste potreba za neovisnim mišljenjem o informacijama koje se nalaze u financijskim izvještajima. Odnosno, razvija se potreba za eksternom revizijom čiji je zadatak zaštita interesa vlasnika kapitala te stvaranje pouzdane informacijske podloge za poslovanje. Budući da Hrvatskoj imamo veliki broj revizijskih društava, što velikih tako i srednjih ali i malih lokalnih društava, kompanije imaju različite mogućnosti izbora eksternog revizora. Stoga, ovim diplomskim radom istražila se povezanost između odabira revizora i karakteristika tvrtki na uzorku hrvatskih kompanija.

Istraživanje je bazirano na pretpostavci da kompanije s različitim financijskim i poslovnim karakteristikama zahtijevaju različite tipove revizijskih društava. U ovom radu utvrdio se utjecaj određenih varijabli koje se odnose na karakteristike revidiranog subjekta (veličina klijenta, profitabilnost, likvidnost, financijska poluga) na izbor vrste revizorskog društva (Velika četvorka ili „ostali revizori“).

Dobiveni rezultati su otkrili kako i u Republici Hrvatskoj kao i u drugim zemljama po broju klijenata dominiraju velika revizijska društva, a ostatak otpada na srednja i na mala lokalna revizijska društva. Rezultati istraživanja ukazuju na to da je u analiziranom modelu jedino statistički značajna varijabla veličina revidiranog subjekta, odnosno velike kompanije vjerojatnije će izabrati velika revizijska društva. Što se tiče varijabli profitabilnosti, stupnja zaduženosti i likvidnosti, one nisu statistički značajne. To znači da profitabilnost kompanije nema značajan utjecaj na odabir revizijskih društava, kao i stupanj zaduženosti i likvidnost.

Može se zaključiti da je razvoj revizorske struke u Hrvatskoj bio vrlo dinamičan i da revizijsko tržište nudi veliku mogućnost izbora revizora. Struka je u skladu sa zakonodavstvom EU u formalnom smislu, međutim, postoje mnoge mogućnosti za njegovo poboljšanje. Treba se naglasiti da se revizijska profesija u Hrvatskoj tek razvija.

LITERATURA

1. Aljinović B. Ž., Šodan, S., Vuko, T. (2011): Auditor selection and companies' characteristics- case of Croatian capital market; The 5th International Scientific Conference: Entrepreneurship and Macroeconomic Management: Reflections on the World in Turmoil. Pula: Juraj Dobrila University of Pula, Department of Economics and Tourism Dr.Mijo Mirković, 1., str. 2-22.
2. Aksu, M., Onder, T., Saatcioglu, K. (2007): Auditor Selection, Client Firm Characteristics, and Corporate Governance: Evidence from an Emerging Market, Faculty of Management, Istanbul. (Internet); raspoloživo na: <http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/c724df8048a7e4339c47df6060ad5911/Saatcioglu.pdf?MOD=AJPERES&ContentCache=NONE>, (22.05.2016.).
3. Beattie, V., Fearnley, S. (1995): The Importance of Audit Firm Characteristics and the Drivers of Auditor Change in UK Listed Companies, Accounting and Business Research, Vol. 25, No. 100, str. 227–239.
4. Carmichael, D. R., Willingham, J. J. (1989): Pojmovi i metode revizije – Vodič u suvremenu revizijsku teoriju i praksu, Mate d.o.o., Zagreb.
5. DeAngelo, L. (1981): Auditor Size and Audit Quality, Journal of Accounting and Economics, Vol. 3, No. 3, str. 183-199.
6. Dye, R. (1993): Auditing Standards, Legal Liability and Auditor Wealth, Journal of Political Economy, Vol. 101, No. 5, str. 887-914.
7. Dopuch, N., Simunic, D. (1980): Competition in Auditing: An Assessment, Symposium on Auditing Research IV, University of Illinois, Urbana-Champaign, str. 401-450.
8. Filipović, I. (2009): Osnove revizije, Ekonomski fakultet Split, Split.
9. Filipović, I. (2009): Revizija, Sinergija nakladništvo d.o.o., Zagreb.
10. Filipović, I. (2009): Revizija, Ekonomski fakultet Split, Split.
11. Guedhami, O., Pittman, J. A., Saffar, W. (2009): Auditor Choice in Privatized Firms: Empirical Evidence on the Role of State and Foreign Owners, Journal of Accounting and Economics, 48 (2-3), str. 151-171, (Internet); raspoloživo na: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0165410109000457>, (22.05.2016.).
12. Hrvatska revizorska komora (2016): Izvještaj o radu komore za 2015. godinu, Zagreb. (Internet), raspoloživo na: <http://www.revizorska->

- komora.hr/pdf/Skupstina_2016_1/5_Izvjestaj%20o%20radu%202015.pdf, (11.05.2016.).
13. Hrvatska revizorska komora, (2016):Pravilnik o stručnom osposobljavanju i načinu polaganja stručnog ispita za stjecanje zvanja ovlaštenog revizora 2010, Zagreb. (Internet); raspoloživo na: http://www.revizorska-komora.hr/pdf/Propisi/3_Pravilnik-o-strucnom-osposobljavanju-i-nacinu-polaganja-str-ispita.pdf, (15.06.2016.).
 14. Hrvatska revizorska komora, (2013): Prepoznavanje i procjenjivanje rizika značajnih pogrešnih prikazivanja kroz stjecanje razumijevanja subjekta i njegovog okruženja, Međunarodni revizijski standard 315 (izmijenjen)TM (MRevS 315TM) , Zagreb. (Internet); raspoloživo na: [http://www.revizorska-komora.hr/pdf/MRevS/2015_MRevS%20315%20\(izmijenjen\)_final.pdf](http://www.revizorska-komora.hr/pdf/MRevS/2015_MRevS%20315%20(izmijenjen)_final.pdf), (20.08.2016.).
 15. Hrvatska revizorska komora, (2011): Revizija u uvjetima značajne sumnje u pogledu pretpostavke neograničenosti vremena poslovanja, Zagreb. (Internet); raspoloživo na: https://www.google.hr/?gfe_rd=cr&ei=rFW9V-KfMIGr8wfelIHoBA#q=MRevS+570+Revizija+u+uvjetima+sumnje+neograni%C4%8Denosti+vremena+poslovanja, (20.08.2016.).
 16. Hrvatska revizorska komora, (2011): Revizorovo izvješće, vrste mišljenja i modifikacija po MRevS-ima 700, 705, 706, angažmani izražavanja uvjerenja, Zagreb, (Internet); raspoloživo na: https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwirueLa79nOAhUDCywKHR_BCYsQFgggMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.revizorska-komora.hr%2Fpdf%2FStrucno-savjetovanje-2011%2FPrezentacije-2011-web%2F10_Radionica5-Revizorsko%2520izvjesce%2C%2520misljenja%2520i%2520angazmani%2520uvjerenja.pptx&usg=AFQjCNE5ebcgZYxOb9CBjpT2R6cY_4JIJQ, (20.08.2016.).
 17. Narodne novine, (2015): Zakon o računovodstvu, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 78.
 18. Narodne novine, (2015): Zakon o trgovačkim društvima, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 110.
 19. Narodne novine, (2007):Odluka o objavljivanju međunarodnih revizijskih standarda, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 28.
 20. Popović, Ž., Vitezić, N. (2009): Revizija i analiza – Instrumenti uspješnog donošenja poslovnih odluka, Sveučilište u Rijeci, Zagreb.

21. Roška, V. (2012): Skripta predavanja iz predmeta Revizija, Zagreb, (Internet); raspoloživo na: https://www.google.hr/?gfe_rd=cr&ei=rFW9V-KfMIGr8wfelIHoBA#q=+Dr.sc.+Vlasta+Ro%C5%A1ka+Revizija, (01.07.2016.)
22. Sever Mališ, S., Brozović, M. (2015). Audit market concentration–Evidence from Croatia. *Ekonomski Vjesnik/Econviews: Review of contemporary business, entrepreneurship and economic issues*, 28(2), str. 339-356.
23. Soltani, B. (2009): Revizija, MATE d.o.o., Zagreb.
24. Tkalac, V.A., Sinčić Ć.D., Pološki V.N. (2011): „Priručnik za metodologiju istraživačkog rada u društvenim istraživanjima“, M.E.P. d.o.o., Zagreb.
25. Tušek, B., Filipović, I., Filipović, D. (2009): Istraživanje odnosa eksterne revizije i nadzornog odbora u Republici Hrvatskoj, *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, 7 (1), str. 121-141; (Internet); raspoloživo na: <http://hrcak.srce.hr/40550>, (10.04.2016.).
26. Tušek, B., Žager, L. (2007): Revizija, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb.
27. Vujević, I. (2004): Revizija, Ekonomski fakultet Split, Split.
28. Zelenika, R. (1998): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, Ekonomski fakultet, Rijeka.
29. Zenzerović, R. (2011): Je li nam potrebna tarifa revizijskih usluga - osvrt na postojeće stanje i perspektive u budućnosti. *Ekonomski pregled*, 62 (12).
30. Žugaj, M., Dumičić, K., Dušak, V. (2006): Temelji znanstveno istraživačkog rada, Fakultet organizacije i informatike, Varaždin.

SAŽETAK

U Hrvatskoj kompanije imaju različite mogućnosti izbora revizora. Cilj ovog rada je bio empirijski istražiti povezanost izbora revizora i karakteristika kompanije na uzorku hrvatskih kompanija. U istraživanju je analizirano kako određene varijable koje se odnose na karakteristike revidiranog subjekta (veličina klijenta, profitabilnost, likvidnost, financijska poluga) utječu na izbor vrste revizorskog društva (Velika četvorka ili „ostali revizori“). Rezultati ukazuju na to da je statistički značajna kod izbora revizijskog društva samo varijabla veličina revidiranog subjekta, odnosno velike kompanije će vjerojatnije birati velika revizijska društva. Što se tiče varijabli profitabilnosti, stupnja zaduženosti i likvidnosti, one nisu statistički značajne, odnosno profitabilnost kompanije nema značajan utjecaj na odabir revizijskih društava kao ni stupanj zaduženosti i likvidnost. Dobiveni rezultati istraživanja su pokazali kako i u Republici Hrvatskoj kao i u drugim zemljama po broju klijenata dominiraju velika revizijska društva, a ostatak otpada na srednja i na mala lokalna revizijska društva.

Ključne riječi: *eksterna revizija, revizijska društva, čimbenici izbora.*

SUMMARY

In Croatia, companies have different choices of auditors. The aim of this study was to empirically investigate the relationship of choice auditors and company characteristics on a sample of Croatian companies. The study analyzed how certain variables related to the characteristics of the audited entity (client size, profitability, liquidity, financial leverage) influence the choice of types of auditing company (Big Four, or "other auditors"). Results indicate that a statistically significant in the selection of audit companies only variable is the size of the audited entity, and large companies are more likely to choose a large audit firms. As for the variables of profitability, degree of indebtedness and liquidity, they are not statistically significant, and the profitability of the company does not have a significant impact on the choice of audit firms as well as the level of indebtedness and liquidity. The results showed that in the Republic of Croatia as well as in other countries in the number of clients is dominated by big auditing companies, and the rest belongs to the medium and small local audit companies.

Keywords: external audit, audit companies, factors of choice.

